

Fullscreen

127

14 / 80

परंतु आतल्या आत वैरमान वाढव होता. सर्व अधिकार त्याने हस्तगत करून घेतले. त्याचे हे वंश इंग्रज, मराठे व निजाम यांच्या डोळ्यात सलत होते. सन १७६५ मध्ये—मराठ्यांनी त्याच्यावर स्वारी केली तेव्हा हैदरने त्यांच्याशी संधी केली व तुफसात मरपाई म्हणून ३२ लाख रुपये आणि गुची व तांबड्या रंगात मराठ्यांना दिला. १७६६ च्या नोव्हेंबर महिन्यात मद्रासच्या इंग्रज सरकारने निजामाकडून 'सरकार खिस्ते' मागून घेतले व त्या बद्दल हैदरवर स्वारीच्या वेळी निजामाला मदत देण्याचे कबूल केले. अशा तऱ्हेने हैदरच्या विरुद्ध मराठे, इंग्रज व निजाम यांची फळी उभी झाली. परंतु हैदरने मराठ्यांशी आधीच बोलणी करून त्यांना घन दिले व त्या पंच प्रसंगातून स्वतःची सोडवणूक करून घेतली.

इंग्रज व म्हैसूर यांचे परस्परांशी युद्ध होण्याचे कारण, अठराव्या शतकाच्या अखरीला हैदर व टिपू इंग्रजांच्या उत्तरीच्या वाटेवर राहू व कैतू सारखे उभे होते.

हैदर अशिक्षित होता, परंतु साहसी व शूर होता. तो म्हैसूरच्या सैन्यात एकएक पायरी चढत चढत लढाया जिंकून उच्च पद, वर आला होता. हळूहळू म्हैसूर राज्याचे

सर्व अधिकार त्याने हस्तगत करून घेतले. त्याचे हे वंश इंग्रज, मराठे व निजाम यांच्या डोळ्यात सलत होते.

सन १७६५ मध्ये—मराठ्यांनी त्याच्यावर स्वारी केली तेव्हा हैदरने त्यांच्याशी संधी केली व तुफसात मरपाई म्हणून ३२ लाख रुपये आणि गुची व तांबड्या रंगात मराठ्यांना दिला. १७६६ च्या नोव्हेंबर महिन्यात मद्रासच्या इंग्रज सरकारने निजामाकडून 'सरकार खिस्ते' मागून घेतले व त्या बद्दल हैदरवर स्वारीच्या वेळी निजामाला मदत देण्याचे कबूल केले. अशा तऱ्हेने हैदरच्या विरुद्ध मराठे, इंग्रज व निजाम यांची फळी उभी झाली. परंतु हैदरने मराठ्यांशी आधीच बोलणी करून त्यांना घन दिले व त्या पंच प्रसंगातून स्वतःची सोडवणूक करून घेतली.

विचित्र भूत

फार जुनी गोष्ट आहे, एका ल्हानशा गावी यमुनादास व लक्ष्मी नावाचे नवरा बायको रहात असत. यमुनादास शेतकीचे काम करी. लक्ष्मी घरचे काम पाहून वृष व दही विकण्याचे काम करी.

काही काळ लोटल्यावर त्यांनी स्वस्तात एक जुने घर विकत घेतले आणि दुरुस्ती करून घेऊन गृह प्रवेश केला.

घरात पाकळ टाकताच विचित्र विचित्र गोष्टी घडू लागल्या. एकदा सकाळी लक्ष्मीला बंडी बाजून ताप आला. त्याच्या वादल्या दिवशी यमुनादास शेजारच्या गांवी गेला होता. लक्ष्मीने विचार केला की नवरा शेण्यापूर्वीच पहाटे लहून दही घुसळून कोणी काढून घ्यावे व सैपाक वगैरे उरळून घ्यावा. परंतु तिला उठवेना, जात नसतील. तसे ती नवऱ्याला म्हणाली

ओव्या वेळाने तिची शोप मोडली तेव्हा गोठ्या कडाने ती सैपाक घरात गेली. तिचे जाऊन पाहते तर दही घुसळलेले व कोणी काढून मळखात ठेवलेले दिसले.

घारे सर्व चंद होती. आत कोण व कोठून आले आणि हे सर्व काम कसे झाले हे तिला कळतेना. यमुनादास आल्यावर तिने त्याला ते सर्व सांगितले. पण बायको जे म्हणाली ते ऐकून तो हंसू लागला.

आणखी काही दिवस गेले. लक्ष्मी गरोवर होती. तिला सर्व कामे होत नव्हती. काही कामे ती अर्धाच करून सोडून देई. परंतु काही वेळाने ती कामे पुरी झालेली दिसत. नंतर एकदा तिच्या मनात विचार आला की ही सर्व कामे भुते तर करून जात नसतील. तसे ती नवऱ्याला म्हणाली

दुसऱ्या दिवशी पार्वती पुन्हा आली. त्यांना आलेल्या पाहून यमुनादासला फार आश्चर्य वाटले.

“वाळंतपणाका येऊ शकले नाही, बाई! काय करणार! महिनाभर झाला, अंधारणाका मिळून होते. दोनचार दिवसापूर्वीच पार पाकले बाळ लागले, आणि आज नोक्या मुक्कीवीने आले आहे.” पार्वती म्हणाली.

लक्ष्मी व यमुनादास पार्वतीकडे पाहून आश्चर्य कमीत होते. पण तिला कारण समजेना. म्हणून तिने विचारले—“वाळंतपणाका येऊ शकले नाही, म्हणून रागारलीस वाटते! पाहू दे तर नातवाला.”

“आहे! असं ग काय बोलतेस! तूच नाही का स्वतः येऊन माझं सर्व वाळंतपण कलेस? आणि आता कधी पूर्वी न वास्त्यासारखे बोलते आहेस!” लक्ष्मीने विचारले.

पार्वतीला ते सर्व ऐकून आश्चर्यच वाटले. लक्ष्मीच्या तोंडी सर्व वर्तमान ऐकून ती म्हणाली “तर मग माझं रूप येऊन मृतवीत आले होते की काय!”

आता मात्र यमुनादासला पण मृत्युच असाचे असे वाटू लागले. सासूच्या रूपाने

आलेल्या माईका त्याने स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिले होते.

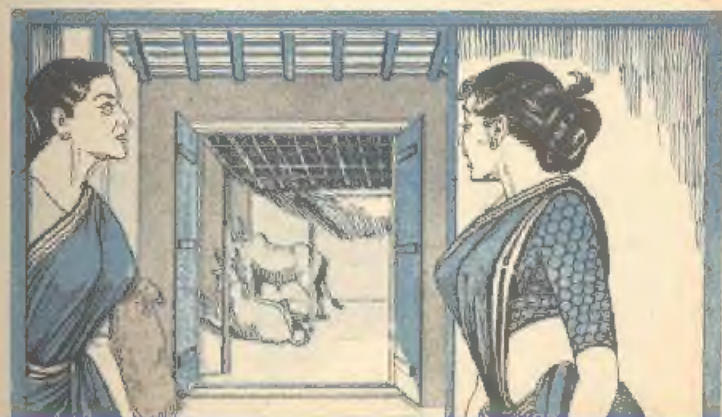
“पार्वती त्यांना म्हणाली की मृत भ्रंत असेल तर असे स्वस्थ बसून कसे चालेल!” सासूचे म्हणणे ऐकून तो शेजारच्या गांभी मांत्रिकाकडे गेला.

त्या दिवशी रात्री जोराचा पाऊस पडू लागला. पाऊस पडू लागल्याचे ऐकून लक्ष्मी पाचकून उठून बसली. कारण तिने परसत निचर्चा वाळंत दाकल्या होत्या. त्या भिगून जातील म्हणून ती पाचरली होती. यमुनादास असते तर येऊन आले असते. आता बोकलून घेऊन आला. सर्व पत्तार ऐकून

काम करावे! स्वतः ती वाळंतीन. पाचकून आता कामा नये. जे ज्वाळने कसेल ते होईल, असे मनाशी ठरवून ती पाचकून बाहेर गेली नाही.

परंतु सकाळी उठल्यावर पाहते तर पडवीत निचर्चांचं पोते मितीका टेकून ठेवलेले होते. म्हणून देखील कोणी तरी ओसरीत बांधून ठेवलेले होते. लक्ष्मी व पार्वती दोघांची तोंडे भीतीने पांढरी पडू लागली. दोघी परस्परांची तोंडे पाहू लागल्या.

शोण्या वेळाने यमुनादास मांत्रिकाकड रास असते तर येऊन आले असते. आता बोकलून घेऊन आला. सर्व पत्तार ऐकून

भेजून मांत्रिक म्हणावा—“या सर्व तुम्हांला सुसत्ता गप्पा वाटत असतील. परंतु हे भूत परोपकारी स्वभावाचे दिसते आहे. परंतु भूत चांगले असले तरी घरात ठेवणे बरोबर नाही. कारण त्याला पाहून दुसरी भूत घरात शिरायची. तुमच्यावर आज पर्यंत ज्या भूताने उपकार केले त्याचा पूर्ण नाश करण्यासाठी मारणहोम करणे पण बरोबर नाही. परंतु त्याची सुताटकी बंद करण्यासाठी व त्याला घरा बाहेर काढण्यासाठी थोडे पैसे खर्च करावेच लागणार. त्यासाठी जेवढा खर्च होईल, त्या पेक्षा तुम्ही हे घर सोडून जाणेच जास्त फायद्याचे होईल.” असे सांगून मांत्रिक निघून गेला.

रुक्मी नुसते भुताचे नाव ऐकून घाबरत असे. म्हणून ती म्हणाली—“या घरात आपल्या मुलाला वास होण्याची

शक्यता आहे. हे घर नाही त्यामळे आपल्याला. मी एक क्षणभर देखील या घरात रहायला तयार नाही.”

तुमच्यादिवशी संध्याकाळ पर्यंत वसुना-दासने एक झोपडी बांधाकून उभी केली आणि सर्व सामान त्या झोपडीत पोचते केले. एक जुनी उत्सळी काय ती त्याच्या जुन्या घरात राहून गेली. नव्या घरात पाऊल टाकल्यावर रुक्मीला निवात जीव झाला. “उत्सळी गेली तर जाऊ दे.” ती म्हणाली.

रात्री तिला झोप लागली. दुसऱ्या दिवशी सकाळी ती परसात गेली तेव्हा तिच्या तिच्या नव्या घराच्या पासात ती उत्सळी ठेवलेली दिसली. अशा परोपकारी मुलाच्या भीतीने घर सोडावे लागले याबद्दल रुक्मीला फार वाईट वाटले. त्यानंतर तिला ते भूत कधी दिसले नाही.

पडकें दुकळ

[२]

[खिलोदुल नावाचा एक शहर तदन रामाच शिकारीला गेलं असता त्याचा कनचपारी ह्या घोडेस्वाराने, काही बोर व सुटेरे हत्त करीत त्याच्याचे दिवले, तो त्या तरुणाच्या मदतीला पावला, त्याने नाच त्याने विष्णुमंदीराचे असे सांगितले. काळोखात रात्री कोपे शहर वस्तीजवळ पोचले. तेव्हा गावकरी त्यांच्याकडे पाहत आले. —दुहे]

शिलीमुसला, गावकरी असे दृष्टावृत्ती “गावात बाह्यमी आली असे जंगळात भानस आलेले पाहून आश्चर्य वाटले. कुळा व एका पोलादी माणसाला डोंगरी त्या सर्वांच्या हातात शस्त्रां होती. काही जडूंनी ठर केले. म्हणून सर्व तुमच्या जणांच्या हातात जळत्या भशाळी पण शोचार्थ निघालो होतो. पण आता तुम्हांला होत्या. ते पहिल्याने त्याच्याजवळ पोचले पाहून गुरास्थाने म्हणणे खोटे ठरलं आहे. आणि मोठ्याने ओरडत नाचू लागले. कदाचित नू व या पोलादी घोडेस्वाराने “काय झालं काय, सर्व गाव जमा त्या दुष्टांना पडून लावले असावे,” ते कायला ?” शिलीमुसने त्यांना विचारले. लोक सांगत होते.

मिळाली तर, बाबांनी स्वतःच्या शिरावर सादसाच्या एका कामाची जी जबाबदारी घेतली आहे ते नक्कीच यशस्वी होईल. याची त्याला खात्री वाटली.

जिवाजी आपल्या काही अनुयायांपैकींवर त्याचा मुलगा उभा होता तिथे आला. त्याला येथे असलेला पाहून शहर प्रांतीचे सर्व लोक बाजूला सरकले व त्याला पुढे वायला जागा दिली. जिवाजीने पुढे येऊन आपल्या मुलास वास्तव्याने पोटाशी बसले. त्याच वेळी त्याची नजर मसालीच्या उजेडात विक्रमकेसरीवर पडली.

जिवाजी क्षणभर चकित होऊन विक्रमकेसरीकडे पहात राहाला. मंतर चार पात्रे पुढे जाऊन म्हणाला—“कोण? घनी विक्रमकेसरी?” त्याच्या आवाजात आनंद व आश्चर्य दोन्ही स्पष्ट झळकत होते.

विक्रमकेसरीने नमस्कार केला व म्हणाला—“मी विक्रमकेसरीच आहे. पण माझी आपल्याशी ओळख नाही.”

जिवाजीने ते उत्तर ऐकून, कानावर जणुकाही विश्वासच बसेना असातऱ्हेने विक्रमकेसरीकडे पाहिले व म्हणाला—“बरोबर! नाळीस वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. ते

घनी पण माझ्याच बघाचे आहेत. म्हत्वावर पण आले असेल त्यांना. आम्ही दोघे तुम्हा न्याचे असताना चक्रवर्ती महाराजांच्या सैन्यात भरती होऊन, उत्तरेकडे ब्रह्मपुत्र नदीच्या खोऱ्यात जयजयकार करीत शिंगी होतो. त्या बुद्धीत आमच्या महाराजांना अलोट बल व यशपासी झाली होती. तुला पाहून मला माझे जुने धनीचसमोर उभे आहेत असे वाटत आहे.”

“मी त्या विक्रमकेसरीचा नाव! माझे नाव पण विक्रमकेसरीच आहे. मी आपल्या वदिलांच्या आहेतने आपल्याला भेटून त्यांना निरोप सांगायला व आपला साक्षा ध्यावला आलो आहे.” विक्रमकेसरी म्हणाला.

“काय पण विचित्र! तुझे जाळाबा कैलासवासी झाले असे मी ऐकले. परंतु तुला पाहून ते पुन्हा कसे या जगात आले याचे आश्चर्य वाटते. तुझा तांडावला डंबी, रंगरूप सर्व कसे हुबेहुब तसेच आहे. तुझे बाबा जयपाल खुशाल आहेत ना! त्यांना या गरीब म्हत्वाच्या शहराची नुसती आठवणच नव्हे तर निरोप पाठवून सत्ता ध्यायला त्यांनी आपल्या स्वतःच्या मुलाचा जीव धोक्यात घेतला! म्हणून मला आश्चर्य

वाटत आहे. तुझे वडील एका राज्याचे अधिपती आहेत. माझ्यासारख्या सामान्य शहराचा सत्ता घेण्यासारखं अस्त काय आहे?” जिवाजीने निवारले.

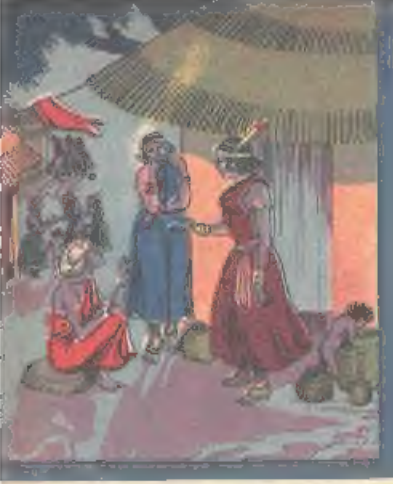
“ते सगळे मी गावात तुमच्या घरी पोचल्यावर सांगतो. तुमच्या गावात मला प्रवेश मिळू नये यासाठी काही दुष्टांनी मला जंगलात अडवले.” विक्रमकेसरी म्हणाला.

“ते कळले म्हणूनच आम्ही सर्व निघालो होतो. पण शिखीमुस्नावरांवर माझ्या जुन्या धन्याचा नाव पण भेटेळ याची स्वभात देखील मला कल्पना नव्हती. पोतांनी

शिखीमुख जोराने हसला व विक्रमकेसरीजवळ जाऊन म्हणाला—“पाहिलेस, आमच्या गावकऱ्यांनी कसा पराचा कावला केला तो! आपल्याला डाकुंनी ठार केले, असे गुराख्यांच्या पोरानी जाऊन मागितले, त्या मुलांनी तु पोलादाचा मनुष्य आहेस असे सांगितले होते.”

विक्रमकेसरीला ती सर्व एक गंमत वाटली. त्याच बरोबर गावकऱ्यांत आपसात ऐक्य आहे आपल्या नायकाच्या मुलावर त्यांचे प्रेम आहे हे पाहून त्याला विशेष आनंद वाटला. या शहर जाहीरी मदत

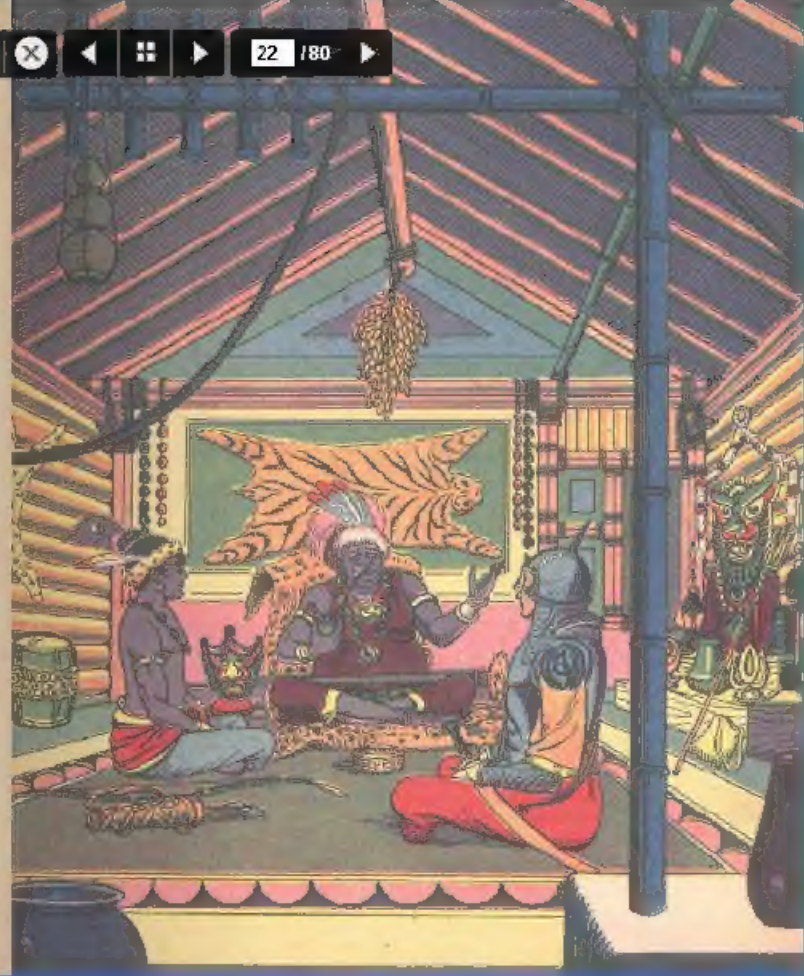
पोरादाना मनुष्य म्हणून दुसरे वर्णन मागितले. बरे तर दोघे लुशाल आहात म्हणून हायसे घाटकं बळा," जिवाजी म्हणाला.

अर्ध्या तासाने सर्व गावात येऊन दाखळ झाले तेव्हा जिवाजीच्या बरासभोर बायकांचा घोळवा दिसला. त्या मोठमोठ्याने काहीतरी बोलत होत्या. त्यांच्या हातात पाण्याने भरलेल्या वागरी व मडकी होती. जिवाजीने जवळ जाऊन त्यांना विचारले—“काय भासगड आहे?” तेव्हा स्थळ्यापैकी काही पुढे येऊन सांगू लागल्या की सर्व तरावार शणी आणायला गेल्या

होत्या काही अनोळखी परदेशी त्यांना दिसले. त्यांनी जिवाजीचे घर कोणते म्हणून विचारले. त्या सर्वांच्या हातात सस्त्रे होती व ते दुरुप हेतूने गावात शिरले होते. विचारल्यावर त्या बायकांनी त्या लोकांचा पहराव फसा होता हे सांगितले. पुरास्वागीत वर्णन केलं होतं त्यानं व यानं याम्य होजे जिवाजी जास्त वेळ न घालविता घरात गेला व विक्रम केमरीला म्हणाला “ते किल्लेचर चोर दिसतात. अगदी अवाकखी अशा प्रवेष्टात शिस्त न जबर जातीच्या कर्नाकर हळा करण्याची हिंमत! दीक, त्यांना याची फळे चाखावी लागतील.”

त्यांनी या घरावर हळा करण्याचा इशारा केला आहे तर त्याला कारण तुम्ही नसून मी आहे. मी शिसीमुखाचरोवर तुमच्या गावकडे निघालं तेव्हा त्यांनी आम्हांला पाहिले असावे. त्यांना माझ्या प्राणापेक्षा माझ्या या पिशवीतले सामान हवे आहे.” असे म्हणत पोळ्याच्या लोगिरालजळ बांधलेली एक पिशवी काढून विक्रमकेमरीने जिवाजीच्या हातात दिली.

जिवाजीने ती पिशवी नेऊन काळजी पूर्वक सोडीतल्या एका कोपऱ्यात ठेवलेल्या

मूर्तांच्या समोर ठेवली व म्हणाला—“रात्रभर बांधू सावकाशपणे. पहिल्याने साऊन पिठन घेऊ.” त्यानंतर सर्व एकत्र बसून जेवले. मांस व दारूवर सर्वांनी लूप हात मारला. जिवाजी मिसीला टेकून नसला व हुका पिकू लागला. समोर बांगडीवर विक्रमकेसरी व शिखीमुख बसले होते. त्यांच्याकडे पहात हंखून तो म्हणाला—“तुम्हां दोघांना शेजारी शेजारी बसलेले पाहून मला माझे जुने धनी विक्रमकेसरी आठवतात. त्यांचा नातू माझ्या घरी पाहुणा म्हणून कधी येईल याची कल्पना स्वप्नात देखील मला नव्हती. याबद्दल मला

जो आनंद होत आहे तो वर्णन करून सांगू शकत नाही.” “माझ्या वडिलांना तरी इतक्या दूर मला प्रवास करावा लागेल याची कल्पना कोटून असणार? ते मला तुमच्या व आजोबांच्या विचित्र आठवणी नेहमी सांगत. परंतु आज मी एक नवीन बातमी तुम्हांला सांगणार आहे. माझे आजोबा विक्रमकेसरी वीस वर्षांपूर्वी पुन्हा एकदा ब्रह्मपुत्र नदीच्या खोऱ्यातल्या कातल्या नगरी गेले होते. तेव्हा पासून आज पाचवी त्यांचे वडील आम्हांला घडले साही. आम्हांला वाटत होते की त्यांनी या जगाचा निरोप घेतला असावा. परंतु दोन महिन्या-पुर्वी जी बातमी मिळाली त्यावरून ते निर्वंत असावेत से वाटते.” विक्रमकेसरी म्हणाला. ते ऐकून व बकित होऊन विक्रमकेसरी कडे पहात जिवाजीने विचारले—“धनी विक्रमकेसरी पुन्हा ब्रह्मपुत्र नदीच्या खोऱ्यात गेले होते म्हणतोस? वीस वर्षांपूर्वीची ही गोष्ट आहे तर मला कोणाच्या तोंडी हे कळविले असते तर मी देखील त्यांच्या-बरोबर गेलो असतो. मला कां नाही कळविले त्यांनी? काही कळत नाही बुवा! इतके दूर त्यांना पुन्हा का जावे लागलं.”

“त्यांचे काही तरी गुप्त कारण होतं. व ते त्यांना मरण येण्यापूर्वी करणे अगत्याच होते अतः त्यांनी माझ्या वार्तांना तेव्हां सांगितले. या एकीकडे त्यांनी काहीच सांगितलं ना” आम्हांला देखील कळू न देण्याजोगी कांणती गोष्ट होती हे आता त्यांचे त्यांनाच ठाऊक. परंतु दोन महिन्या-पूर्वी आमच्या दरबारांतले एक पंडित उचरेकडून परत जाले व त्यांनी माझ्या आजोबांच्या म्हणून सांगून काही वस्तू बाबांना आणून दिल्या. त्यात ताडपत्रावर किडिलेल्या काही गोष्टी आहेत. त्याच्या सांगण्यावरून आमचे आजोबा तेथल्या डांगराळ प्रदेशात संन्यास घेऊन रहात आहेत. त्याने प्रमाण असे काही दिले नाही.” विक्रमकेसरी म्हणाला.

जिवाजी काही वेळ विचारात गर्क झाला. नंतर म्हणाला—“तु म्हणतोस ते सर्व ऐकून माझे डोळे फिरल्यासारखे झाले आहे, बघ. माझे धनी तिकडे गेलेच कशा? त्यांत सुमित असे काय होते? आणि त्या गुप्त वस्तू त्या पंडिताला मिळाल्या कशा?”

विक्रमकेसरीने थोडक्यात त्या पंडिताने सांगितले ते समजातीपासून शेवटपर्यंत

सांगितले. तो पंडित म्हणून पणीच पकळ तीर्थयात्रेला निघाला. अनेक विद्या संपादन करून उत्तरवयांत घरी परतला. ब्रह्मपुत्र नदीच्या खोऱ्यात तो बरेच दिवस फिरका त्या प्रदेशातल्या जंगली लोकांना तो औषध-पाणी देई. अनेक जातीचे व अनेक भाषा बोलणारे लोक त्या प्रदेशात राहतात. त्यात इन्म नावाच्या हत्तीला माणसावण्याच्या एका जातीशी त्याची ओळख झाली. पंडिताने त्या तोंडी त्याच्या गावाचे नाव ऐकून त्यांनी त्याच गावाचा विक्रमकेसरी नावाचा एक श्रविय आपल्या एका नौकराबरोबर

जवळच राहतां असे सांगितले आणि असे देखील सांगितले की औषधी सल्लपती आणायला दोघे रानात गेले असता बाघाने त्यांना खाऊन टाकले. त्याच्या वस्तू म्हणून सांगून त्या लोकांनी नाडपत्रे, एक मुठी व नुसत्या काही वस्तू त्या पंडिताच्या दिल्या. तो पंडित रानात पुढे गेला तेव्हा लोकांनी सांगितले की विक्रमकेसरी नावाचा एक अजिब कपोरी नावाच्या साधुबरोबर हांगरास प्रदेशात राहातो. त्याला त्यांनी पुष्कळां पाहिले देखील होते. त्या पंडिताने त्या साधुजवळ पुष्कळ चवकशी केली. पण सर्व त्या जंगलातच आहे असे सांगत, पण कांटे आहे हे नक्की कोणी सांगितले नाही. हे कळल्यावर आजोबांच्या सर्व वस्तू देऊन नावांनी सगळी वस्तूकडे पाठविले आहे. नाडपत्रे वाचल्यावर कोणत्या गुप्त कामानाटी

हूनके दूर गेले होते हे कळले. त्यावेळी आजोबा जिवंत आहेत की नाही हे कळेल. जिवाजी सर्व ऐकून विचारत सर्क झाला. 'पोल्या वेळाने म्हणाला—'ते गुप्त वडक्या देवळा संबंधीचे तर नाही' त्या देवळापर्यंत पोचण्या पेक्षा हिमालय पर्वतावर चढून जाणे सोपे आहे. जिखीमुख आणि ती पिछरी. जिखीमुख ती पिपवी घेऊन आपल्या बडिलांच्या हातात देऊ लागला. इतक्यात गळीच्या बाजूच्या दशकाच्यात सावरी मारणे काहीतरी विसले. एक मूर्त इकल्या-मारखी भासली. काळा पांजरास कळेल, सहा मान फुट उंचीचा व सडपातळ बांधाचा. एक वस्तूय घुवडाच्या आकाराचे शिरस्त्राण घाळत त्याच्या समोर येऊन उभा राहिला. जिवाजी, जिखीमुख व विक्रमकेसरी त्या चिह्नित वस्तूकडे चकित होऊन पाहू लागले.

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो पुन्हा शाहाब्बळ गेला, प्रेत खांधावर टाकले आणि स्वज्ञानाच्या दिशेने नेहमी प्रमाणे गुपचुप चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—'राजा ! तू कोणाचे तरी बाईट इच्छून तर हे सर्व काही करीत नाहीस ना ! तसे असेल तर तुम्ही देशाचा चक्रवर्ती शूरसेन याच्या सारखा स्वतःच्या हातानेच तुझा पराभव होईल. तुला रात्रीच्या वेळी बंडाळा येऊ नये म्हणून मी एक गोष्ट सांगतो, ऐक.'"

प्राचीन काळी गुर्जर देशाच्या गारीवर सबाठ शूरसेन असता त्याच्या वरनारात कित्येक मांडलिक राजे होते. त्या प्रत्येकाचे एकेक राज्य होते. त्यांच्या पैकी शक्तिवंत याचे पण मुंबसपुर नावाचे एक राज्य होते.

शक्तिमंत हा एक प्रजावत्सल राजा होता. प्रजेच्या हक्कासाठी तो जातीने नित्य काळजी बाही. एक कुशल शासक म्हणून दरबारातले इतर सहकारी मंडलिक त्याचा आदर करीत. छंदपुर राज्यात नेहमीच शांतता व सुवचा नांदत असे. शक्तिमंत शूर व पराक्रमी पण तसाच होता. म्हणून त्याच्या राज्याकडे बक्रहद्दीने पाहण्याची कोणाची छाती नव्हती. उलट ते आपल्या राज्य कारभारासंबंधी त्याचा सहा घेत.

एका मंडलिकाचा इतका आदर झालेला शूरसेनाला असह्य वाटू लागला. प्रथम

त्याची कीर्ती नादत चालली म्हणून त्याला हेवा वाटे पुढे शक्तिमंत त्याचे राज्यच गडप करतो की काय अशी भीति वाटू लागली. म्हणून शक्तिमंतचा शेवट करण्याचे ठरवून त्याने छंदपुरावर सारी केडी. त्याने शक्तिमंतकडे दूत पाठवून त्याला कळविले की युद्धाला तयार रहा.

शक्तिमंताने उधरादासल उलट निरोप पाठविला—“मी आपला एक मंडलिक, आपल्या बतीने व आपल्या इच्छेने छंदपुरा राज्य करीत आहे. नाही चूक पडली असल्यास कळवावे.”

पण शूरसेनाचा विचार बदलला नाही. त्याने शक्तिमंतला कळविले की तू प्रजेला आपल्याकडे बलवून माझ्याविरुद्ध फिरवूरी चालविली आहेस. म्हणून तुझे राज्य आपल्या राज्यात कायमचे मिळवून टाकण्याचे मी ठाविले आहे.

युद्ध शीवशिण्याचा शक्तिमंतने अनेक प्रकारे यत्न करून पाहिला. पण त्याला त्यात यश मिळाले नाही. ती गोष्ट छंदपुरच्या प्रजेला पण कळली. प्रजेने आपले स्वस्थ अर्पण करून आपल्या राजाची काज राखण्यासाठी नव बांधला. त्यामुळे शूर-

सेनाला अप मिल्ग्याची वाशा उरली नाही. त्याच्या अनुयायांनी पण कमी उस्ताद ईश्वर-मिला. त्यांना ते युद्ध म्हणजे केवळ राजाचा हक्क वाटला. म्हणून सैन्यात बंडाळी होते की काय बाकी शूरसेनाला भीती वाटू लागली.

एकत्राने युद्ध कैलास अथ मिळणे अशक्य वाटून शूरसेनेने आपल्या इतर मंडलिक रावांना निरोप पाठवून मदतीला बोलाविले. पंधू कोणी बायला सयार होईना. काहीनी तयारीला कमीत कमी एक आठवडा मागितला तर काहीनी एक महिना. सर्वांनी काहीतरी कारण सांगून बंग काढून घेतले.

शेवटी शूरसेनेने हात टेकले व त्याची बोलणी सुरू केली. म्हणाला—“शक्तिमंता, तू किती शान्नास तरी माझा मित्र व सखा आहेस. फक्त तुझी परीक्षा घेण्यासाठी मी आले होते. हा परीकडे माझ्या मनात दुसरा एक ही उद्देश्य नव्हता व नाही. तू खुशाल राज्य कर.” असे सांगून शूरसेने सैन्य घेऊन माघारी गेला.

ही बातमी कळल्यावर इतर मंडलिक करणार नाही कशावरून? म्हणून याला मंडलींना आपल्या सम्राटाच्या तऱ्हेवाईक वागणुकीबद्दल राग आला. त्यांच्या पैकी एकजण आपल्या मित्रांमा उघड म्हणाला—

“हा शूरसेने आपला मंडलिकांचा प्रबोधनी अपमान करतो, स्वतःच युद्धासाठी आह्वान करून गेला व पराभव झाल्यावर समेटाची भाषा बोलून माघारी आला. एका सामान्य मंडलिकाच्या हाती ज्याचा पराभव झाला त्याला जापण जापला सम्राट कां बरे मागावे? आज त्याने शक्तिमंताच्या राज्यावर स्वारी केली, उधा तो आपल्या राज्यावर करणार नाही कशावरून? म्हणून याला गादीवरून काढून टाकू या.” त्याप्रमाणे निश्चय करून त्यांनी शूरसेनाच्या राजधानीला वेढा दिला. शूरसेने जंगलांत पळून गेला

आणि जाताना आपल्या गादीवर शक्तिमंताला बसवावे असे सांगून गेला.

परंतु शक्तिमंत त्याच्या गादीवर बसण्यास धनूळ झाळा नाही. त्याने सर्वांकडून मैत्रीचे संबंध राखण्याची प्रतिज्ञा करवून सर्वांना स्वातंत्र्य दिले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— "शूरसेनाचे असे पतन होण्यास मुख्य कारण त्याच्या मनातील हेवा होता, नाही का? शक्तिमंताने त्याला किती सभजावून सांगितले की मी तुमचीच एक प्रजा म्हणून राज्य करीत आहे. एव तेवढ्याने त्याच्या मनाचे समाधान झाले नाही. त्याने स्वारी करून स्वतःच्या पायावर कुशाळ माकून घेतली. त्याने असा हट्टीपणा का दाखवावा! या प्रश्नाने उत्तर माहीत असून तुम्हाला दिले नाहीस तर परिणाम तुम्हा माहीतच

जाहे, तुम्हाला डांग्याची धमर चुकले होऊन तुम्हाला पायावर लोटू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला— "शूरसेन तसे वागण्याचे कारण निव्वळ हेवा होता असे नाही. शक्तिमंत आपणाहून जास्त गौरव पराक्रमी आहे हे केव्हा शूरसेनाला कळले तेव्हा त्याच्या मनात साहजिकच ही संका उदभवली की हा कधी न कधी आपले राज्य देखील बळकावील. म्हणून त्याच्याहून जास्त आपले बळ वाढविले पाहिजे असे त्याला वाटले. पण ते शूरसेनाला शक्य नव्हते. म्हणून शक्तिमंताला काटा द्या करणे त्याला आवश्यक वाटले. त्यात अपशय आले, म्हणून त्याचे पतन झाले."

अशातच ते राजाचे भौन भंग झाल्यामुळे वेताळ मेलाकरीवर अहस्म शाका व शुन्बा झाडांना जाऊन लोंबकळू लागला.

चोरांचा नायक

फार पूर्वी हिंदू पर्वताच्या दम्यासोबत चोरांची एक टोळी रहात असे. टोळीचा म्हातारा नायक अर्धगवायु झाल्यामुळे देवाच्या निरोपाची वाढ पहात होता. म्हणाम्याने आपल्या साथीमित्रांना बोलाविले व म्हणाला— "तुम्ही लवकर आपला नायक निवडून घ्या. मी आमुच्यात पुष्कळ चोऱ्या केव्हा व अनेक बाढसाची कामे केली. परंतु प्रयत्न करून ही तीन चोऱ्या मला शक्य झाल्या नाहीत तुमच्या पैकी जो कोणी त्या करील तो तुमचा नायक बनण्यास योग्य ठरेल."

"त्या तीन चोऱ्या अशा—गोपू बनगराच्या कळपातली मेंढरे मागोनी पाटलाचे जरीची ननशी फाडलेले जोडे आणि राजाच्या गळ्यात सतत राहणारी नक्षत्र माळा चोळन

आणणे, हा तिन्ही गोष्टी प्रत्येक जमल्या नाहीत. हा तिन्ही चोऱ्या जो करील त्याला तुम्ही आपला नायक नेना." एवढे सांगितल्यानंतर त्याने एकदा "हे राम" म्हणून कायमचे बोले मिटले.

चोरांच्या टोळीत एकाहून एक बाढशी तरुण होते. त्यांनी त्या तिन्ही चोऱ्या करण्याची शिकत बसून पाहिली. त्यांच्या पैकी भूपती नावाचा एक हुशार तरुण होता. त्याने सर्वांत प्रथम गोपू बनगराच्या मेंढरांकडे लक्ष दिले. तो लागोपाट तीन दिवस गोपू सक्कळ पासून संध्याकाळ पर्यंत काय करतो हे पहात राहिला. तेव्हा त्याला, गोपू रात्रंदिवस आगा राहून पाहारा देत असतो, हे कळले. उनाडताना कळप चरायला नेतो. रात्री कुंपणात आणून सोडतो

तो व काटीवर हनुवटी ठेवून उभा राहून रामचम पाहण्या देतो

मृपतीला हे कलेजा की हा माणूस मुलीच आप्त कसा काय नाही? एकदा तो गोपुच्या बायकोला जाऊन विचारला—“मावशी! तुमची मेंदरे कोणी चोरून नेली आहेत का?”

‘तो घंडपर आहे ना, हनुवटी खाली काटी ठेवून उभा’ म्हशीमात्रा उभाच झोपतो’ गोपुची बायको म्हणाली.

त्याच दिवशी रात्री गुपती गोपुच्या कळसामुनी वाम मेंदरे उचलून घेऊन गेला

आणि चोरांना दाबवून म्हणाला ‘मोठी पहा, गोपुची मेंदरे आणली आहेत चोरून. आता आतो नागोजी पाटलाकडे त्याने जोडे चोरून आणायला. ते घेऊनच मी परतेल’

नागोजी पाटील आठवज्यातून एकदा जंगल ओढावून मामलेदाराच्या कचेरीत बाई. तो दामदेवाचा भक्त होता. हे कळल्यावर मृपतीने एक युक्ति योजली

जंगलातून जाणाऱ्या वाटेवर एका नागी सापाचे नीळ होते. मृपतीने त्याच्या नागी बाजूला एक कुंपण केले. आत जायला एक व्हान दूरवाजा ठेवला. विलंब फुल वाहून ठेवली तव्हा पासून दूरवाज तो विलावर हळदी, कुकू, गव व फुल वाहू लागला. इतरांचे लोक येऊन त्या विलाची पूजा करताना असे वाटे.

एक आठवडा होमला नागोजी पाटला मामलेदार कचेरीत उबवयाचे होते, तो त्या विलाकडून येऊन पोचला, तो पांचला आणि त्याने आज वाकून पाहिले. किंवाक दिवसापासून नागराजाची पूजा चाळू असल्याचे त्याच्या हड्डिस आले तो जम फुले घेऊन आला, जरीच जोडे बाईर दारान काढून ठेवले आणि आज विलाजवळ

गेला त्याने मन्तीपूर्वक नागाच्या विलाक फुले वाहिली.

सुदपाआड लपून बसलेला मृपती चरकत बाहेर आला व जोडे उचलून घेऊन झाडीतून पळत चांगली रोळी होती तेथे येऊन आपल्या साथी चोरांना म्हणाला “हे पहा, नागोजी पाटलाचे जोडे. आता राजाच्या गळ्यासली नक्षत्रमाळा आणून दखवतो.”

मृपतीने सरळ राजधानीत वाकत नक्षत्रमाळा चोरण्यासाठी अनेक पुक्ता मोनवला. राजाचा तीन मुली होत्या. पण मुलगा एक देखील नव्हता. ते लक्षात ठेवून त्याने नक्षत्रमाळा उडविण्याची युक्ती योजली

तो लागोपाठ तीन महिने माथूकर संगतीत झिडत राहिला बैराग्या मागल्या त्याने दादी व मिशा बाढवल्या व त्याच्या माग्या होडाकार बोलू लागला एक हरणाजिन साकोटीला व कळल आणि कुबडी ह तात घेऊन रज्ज्याखान गेल. “नक्षत्रमाळा तुम राजाचा आशीर्वाद देण्या घेई आता आहो.” असे सांगून माग्या कळवायला सांगितले

राजा मृपतीला भेटायला आला. राजाच्या गळ्यात ती नक्षत्रमाळा हंथी मृपती हाव

उचलून राजाचा आशीर्वाद देत म्हणाला “युवराज कोरे आहेत’ त्याचा मुद्दा आशीर्वाद देऊन आम्ही पुढच्या प्रवासाला तिथे.”

राजाच चेहरा एकदम उतरला व लाजून लाजून म्हणाला मला मुलगा नाही, मुला तीन मुलीच आहेत”

मृपती आश्चर्य बाटवल्यासारखे शास्त्रीय म्हणाला “ही नक्षत्रमाळा ज्याच्या गळ्यात आहे त्याला मुलगा व्हायला पाहिजे.”

त्या पूर्वी ती गोष्ट कोणी राजाला सांगितली नव्हती, ती मृपतीच्या झोकातली

कसती होती. परंतु ते ऐकून राजा चकितच झाला.

“पाहू का मी जरा ती नक्षत्र माळा !” असे म्हणत भूपतीने भीटपणे राजाच्या गळ्यातून ती नक्षत्रमाळा काढली आणि लक्षपूर्वक पाहण्याचा थोडा अभिनय केला. म्हणजे—“मला संछप होला तेंच खरे ठरले. ही ओषतांना एक दोन चुका राहून गेल्या. नक्षत्रांच्या प्रकाशातच तपासून चुकीची दुरुस्ती करावयाची असते. त्या नंतर महाराजांना पुत्र अपत्य नक्की आहे, पणजे मी सांगू शकतो.”

रात्री भूपती राजबाळातच राहिला. रात्रभर तो नक्षत्रांच्या प्रकाशात नसून नक्षत्रमाळा पहात म्हणत राहिला—“देवती नक्षत्राचा उदय झाला नाही. रोहिणी नक्षत्राचा उदय झाला नाही.” वेळ राब्यात सर्वत्र शांतता नांदू लागली.

भाळण्यासाठी या सर्व गप्पा होत्या. ज अधिकारी नक्षत्र पहात बसले होते ते येणू लागले.

तीन प्रहर रात्र लोटली. तपर्थन सर्व छान झोपी गेले तेव्हा भूपती नक्षत्रमाळा घेऊन राजबाळ्याबाहेर पळून गेला.

भूपतीने नक्षत्रमाळा आणून दाखविण्याचा चोरांच्या टोळीने त्याला आपला नायक नेमला. इकडे राजाने भूपतीच्या चातुर्यावर खूप होऊन देवडी पिटविली की त्याला मोठ्या हुद्यावर नेमले जाईल.

भूपती आपल्या टोळीच्या सर्व चोरांना कोबर घेऊन राजदरबारात आला. राजाने त्याला चोरांना धरून देण्याच्या कामावर नेमले. भूवडीच्या नजरेत धूळ फेकून चोरी करणे राज्यातचच चोरांना अशक्य झाले.

राब्यात सर्वत्र शांतता नांदू लागली.

तीन प्रश्न

फार प्राचीन काळी अवघ प्रांतात एका राजाला एक मुंदर मुलगी होती तिच्या सौंदर्याचे वर्णन ऐकून दूरदूरच्या देशाचे राजकुमार तिच्याशी विवाह करण्याच्या हेतूने येऊ लागले. राजकन्या त्यांच्याशी काही वेळ बोले व नंतर त्यांना निराश करून निरोप देई. तिने कोणते प्रश्न विचारले हे एकाहि राजकुमाराला पळले नाही.

काही जणाना वाटले की बांक्ता बालना सवमनि तिले प्रश्न विचारले असतील व त्यांनी समाधान कारक उत्तरे न मिळाल्याने आपल्याला निराश होऊन शरत थावे लावले असावे ते काही असो, राजकुमारीने त्यांच्य पैकी एकाला देखील लक्ष करण्याचा विचार केला नाही.

त्या राजकुमारीच्या रूपकावण्याचे वर्णन काशीच्या सुवराजाने पण ऐकले होते. तो काशीहून निघाला. वाटेस त्याला अनेक कष्ट सहन करावे लागले. एक जंगलाच्या वाटेने जात असता त्याला भूक लागली. त्याने हरणाच्या एका शावकाची शिकार करून त्याला भाजून खाण्याच्या हेतूने आग सुलभवली. पण ती विझली. सोसाऱ्याच्या वाऱ्याने आग जास्त जळण्या ऐवजी मिशे. शेवटी त्याने खाण्याचा विचारच सोडला.

इतक्यात दोन हाडे परस्परांना पासून छिणम्या पडल्या व जंगलाला आग लागली. त्या जळण्यातून स्वतःचा जीव वांचवून तो जंगलाबाहेर उषच्या मैदानात येऊन पोचला. ऊन वाढत होते. दूर त्याला एक झोपडी दिसली. झोपडीबाहेर एक बाई तीन दगड

माझून बूल घेऊन मंडळात पेज लिजवीत होती. सात मुले पेज पिण्यासाठी घोटका करून बसली होती

राजकुमारा जवळ जाऊन त्या बाईला म्हणाल. "बाई, मी दिवसभर उपाशी आहे मृकने जीव के पावीन झाला आहे."

'भाव ह वाल! पण तयार होणे अ हे, आमच्या बरोबर एक घोट गू पण पी' ती बाई म्हणाली

पंच तयार झाल्यानंतर त्या बाईने प्रथम सुवराजाला रोटभर पेज प्यायला दिली नंतर आपल्या मुलांना पानेली. पण मुलाने

पोट भरले नाही त्या बाईला प्यायला एक खेंबर पेज सुद्धा उरला नाही.

"उघा सकाळी पोटभर पानेन बरे का बालांनो, आता शोषा," तिने आपल्या मुलांची समजूत घातली.

तिची मी गरीबी पाहून सुवराजाच्या हृदयाला पाझर फुटला ती राज त्या गरीब स्त्रालाची घरी काढून ती दुसऱ्या दिवशी पुढे निघाला तेव्हा त्याने जवळ जे पाही होते ते सर्व स्त्रालाचाला देऊन दानले

नंतर तो अवधच्या राजघ नीत मुलकप येऊन पोचला.

राजकन्येने इतर राजकुमारांपमाणेच त्याची चांगली ओळख करून घेतली बोलता बोलता तिने म्हण विचारले "समुद्रान बडवानल कसा राहातो युवा?"

सुवराज त्या गरीब स्त्रालाची उदाहरण देऊन म्हणाला 'द रिद्धि चे दु ख जने त्या स्त्रालागेने आपल्या हठमाग लपवून ठेवले आहे तसाच बडवाभी समुद्राच्या पोटात दडून राहातो

पुढे राजकन्येने विचारले "कोण मित्र किंवा शत्रू दोन्ही असू शकतो?"

सुवराजाला जंगलातील अनुभव आठवला. ज्या वाऱ्याने, त्यानं पटवलेला विस्नव विशवला त्याच वाऱ्याने जंगलात बणवा पेटला होता. ते उदाहरण देऊन सुवराज म्हणाला "जमि व वधु दोघे ई मित्र किंवा शत्रू दोन्ही असू शकतात"

अणखी पुढे बोलत अचाना राज कन्येने विचारले-"पंखा शिवाय कोणाला उडता येते?"

सुवराज विस्नवले म्हणाला-"मनाला' त्याला पख लागत नाही व ते बाटेल तिकडे उडू शकते मला तुझ्या रूपलावण्याविषयी वर्णन ऐकायला मिळाले तेव्हा माझ्या मन ने येथपर्यंत भाव घेतली ते केव्हा मेघे आले हे मला काळलेवेन्वीळ नाही त्याचा शोध काढीत तुझ्याकडे मी येथवर आलो आहे, मी झाली सोयीची बातमी आपल्या मनाला दिलीसुद्धा नाही"

आपल्या प्रश्नाची उत्तरे काहीच्या युव-राजात स्वतःच्या अनुभवात दिली असल्या-मुळे व ती सयुक्तिक बादल्यावरून राजकन्येन त्याच्याशी रुझ करपास होकार दिला दोघांचे डम शायामाटने झाले

बुद्धीला औषध

काकतीय साम्राज्यातील एका सगरी श्रीकंठ नावाचा एक राजा राज्य करीत असे. तो विलक्षण स्वभावाचा होता.

श्री कंठला दोन मुलगे होते. त्यांच्या शिक्षणसाठी त्याने एका गुरूला नेमले. काही दिवस गेजबामर श्रीकंठने गुरूला बोलावून विचारले : "सुटाचा विद्याभ्यास कसा काय चालला आहे ?"

"मोठा मुलगा चांगली प्रगती करीत आहे, पण धाकट्याचे मन अभ्यासाकडे मुळीच नाही." गुरू म्हणाला.

"काय कारण असावे ?" राजाने विचारले.

"धाकटा मुलगा थोडा मंदबुद्धि आहे" गुरू म्हणाले.

"मग मी तुम्हांला काशला नेमले ? त्याला बुद्धी नसेल तर ती उगम

करणे दुरचे काम आहे" राजा म्हणाला.

"तसे नव्हे महाराज ! उपजतच मनुष्यात श्री बुद्धी असले तिला स्वाद्य देऊन फक्त तिचे पोषण करणे गुरूला शक्य आहे. पण कोणता गूढात बुद्धीच नसेल तर ती उत्पन्न करणे गुरूला कसे काय शक्य होईल ? सर्वच लोक बुद्धिमान असतात असे पण नाही." गुरू म्हणाला.

ते ऐकून श्रीकंठ विचार करू लागला "म्हणजे आपल्या प्रजेत देखील मंदबुद्धि लोक आहेत तर, असा लोकांचा बुद्धि येणे अगर वाढविणे शक्य नाही. सर्व बुद्धिमानच असावेत, यासाठी काय बरे करवे ?"

राजाने सभाशाला बोलावून त्याचा सल्ला घेतला. मंत्री म्हणाला

"महाराज ! असे ऐकतो की काही औषध घेतली तर बुद्धीचा विकास होतो. वैद्यांचा सल्ला घेऊन पाहू या," राजाने त्या निर्मात्रणावरून मोठमोठे वैद्य हजर झाले.

राजा वैद्यांना म्हणाला- "निरनिगळ्या औषधांची तुम्हाला माहिती आहे. तर त्या यागा की मंदबुद्धीपाण्याला बुद्धी याची यासाठी काही औषध आहे का ?"

"महाराज काही कारणांमुळे कोणाला बुद्धिभ्रम झाला असेल तर औषधपाणी करून काही सुधार करविणे शक्य आहे. पण बुद्धीचा नवीन निर्माण करण्यास औषध असल्याचे आमच्या भूमितीतच नाही" वैद्यांनी एक मताने हा सल्ला दिला.

राजाला वैद्यांचे म्हणणे मुळीच पटले नाही. बुद्धीभ्रम झाला असेल तर तो दूर काप्यास औषध आहे तर नवीन बुद्धी उत्पन्न करणारे औषध कसे काय नाही ? असे कटून राजाने स्वतःची धिंविळी की "मंदबुद्धीच्या भाषण सार कुद्यास बुद्धी देण्यास काही औषध असेल तर आणून घ्यावे असे औषध आणून देणारास मोठे पारितोषिक देण्यात येईल."

काही दिवस कोटल्यावर राजाकडे एक मनुष्य आला व म्हणाला- "महाराज !

माझा जन्म भवंतरीच्या बंडात झाला आहे. माझे नांव बज्जनाम. मूर्ख व मंद बुद्धीच्या भाषणाला कुद्यास बुद्धी मिळवून देणारे औषध मला माहीत आहे. पाहिजे तर परीक्षा करून पहावी."

त्याच्या बोलण्यावर श्रीकंठचा विश्वास बसला. राजा त्याला म्हणाला- "परीक्षा करून वर्षे देऊ घालविणे मला पसंत नाही किती दिवसात गुण पडतो एवढे सांग."

"एका वर्षात मूर्खाला खात्रीने बुद्धी येईल" बज्जनाम म्हणाला.

“तर मग ठीक. ते औषध मोठ्या प्रमाणात तयार करण्याची व्यवस्था कर. त्यासाठी जो खर्च होईल तो खजिन्यातून दिला जाईल.” राजा म्हणाला

नंतर राजाने वर्षेदी पिटवून जाहीर केले की राज्यातल्या मूर्ख माणसांनी वज्रनाभ याच्याकडून औषध घेऊन त्याचे सेवन करावे. एका वर्षांनंतर कोणी मूर्ख आढळला तर त्याचे डोके उडविण्यात येईल.”

राजाज्ञेच्या भीतीने सर्वच लोकांनी जकलेले औषध विकत घेऊन त्याचे सेवन केले. वज्रनाभला खूप फायदा मिळू लागला. एक वर्षे लोटले. राजाने अजून कोणी मूर्ख नाही का हाची पाहणी करण्यासाठी काही अधिकारी नेमले. त्यांनी परत येऊन राजाला सांगितले की आता देशात सर्व लोक कुशाग्रमनस्वी झाले आहेत.

थीकठने वज्रनाभचे अभिनंदन केले व त्याला कावर्ताय चक्रवर्तीकडे पाठविले. लक्षापाने थीकठने वज्रनाभा विषयी ते लिहून कळविले होते ते वाचून दाखवून त्याला विचारले “तू कित्येक मूर्खांना बुद्धिदान केले आहेस. तू कित्येक मूर्खांना ग्राहिते अंतहीन, त्यात तुला मूर्ख शिरोमजी कोण दिसला ?”

ते म्हणाला “मला पशस्त्रीपत्र देणाऱ्या थीकठ्यासारखा मूर्ख मला कोठे भेटला नाही. मी हे खरे बोलत आहे, या बद्दल सुभा करावी.”

“तू क्षरोत्तरच हुशार व बुद्धिमान आहेस. इका ही आपल्या पयरी एक मंत्रो म्हणून नेमतो.” राजा म्हणाला.

वज्रनाभने थोड्याच दिवसात एक हुशार मंत्री म्हणून दरबारात मान मिळविला.

धवशी सूक्ती

एका गांवी एका श्रीमंताला दोन मुल्लो होते. मरगसमयी होवा मुलांना जवळ बोलावून त्यांच्या हातात एक पत्र देत तो म्हणाला—“तुमच्या आजोबांनी मला हे पत्र दिले होते. या पत्रात तुम्हा संपाधानाने आयुष्य चाकविण्यासाठी चार सूक्ती लिहिल्या आहेत. त्यापैकी प्रथम तीन सूक्तीचे मीट पाळून केलेत तर धवधा सूक्तीचा अवलंब करण्याची गरजच उरणार नाही” असे सांगून त्याने या पत्राचा निरोप घेतला.

बापाची वन्येष्टी संस्कार वगैरे संपल्यावर मुलांनी ते पत्र काढून वाचले. त्यात चार सूक्ती होत्या :- (१) चवीने जेवण जेवावे. (२) सर्व काही निस्तरून झोपावे. (३) साथी बरोबर असल्या मित्राच दिवायला

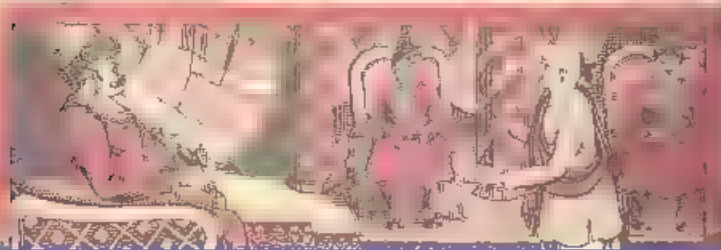
जाऊ नये. (४) बंगा व गोदावरी या दोन्ही नद्यांना जोडणारा एक काळवा खणवा.

मोठ्या मुलाने त्या सूक्ती वाचून पुष्कळ वेळ विचार केला. पण धाकटा म्हणाला—

“यात विचार करण्यासारखे आहे काय ?” “यात काही गूढ अर्थ नसेल तर आजोबांनी बाबांना हे का दिले ? नंतर नाकांनी ते इतके दिवस गुपित ठेवून आजच आपल्याला का सांगितले ?” मोठा भाऊ म्हणाला.

“पहिल्या तीन सूक्ती सहज लक्षात येतात. खूप जेवावे, निश्चितपणे झोपावे व मित्रमंडळीबरोबर हिंडावे आणि फिरावे. चवथी सूक्तीच बरा कठीण वाटते. धाकटा भाऊ म्हणाला.

मोठा भाऊ धाकट्या भावाला म्हणाला— “खोटा विचार करून काम कर.” परंतु

भाकळ्याने सूतीचा अर्थ त्याच्या वाटला नसा लावून त्याच्याविषयी, शोषण्यात व मित्रां बरोबर असेल त्यावेळी हिंदायला जावे याचा अर्थ कांठी सारखा रक्षण करणारा साथी मित्र असेल तेव्हा हिंदाय. उदाहरणपू मित्रांच्या संगतीत राहू नये. मी वा तिन्ही लुकीचे पाळून केले," मोठा भाऊ म्हणाला.

काही विषयानी तो मोठ्या भावाच्या परी शाळेत म्हणाला "आजोबांनी जे लिहून ठेवले होते त्याचे मी तंतोतंत पाळून केले आणि माझी ही दशा त्या मुळेच झाली आहे. मी आजोबांच्या उपदेशाप्रमाणे वागला नाहीस तरी सुखी आहेस हे कसे काय?"

"मी आजोबांच्या उपदेशाचा ठीक ठीक अर्थ समजून वागलो म्हणून आज सुखी आहे."

"ज्याने जेवावे याचा अर्थ असा की मूक लागली म्हणजे जेवावे हा पहिला उपदेश. त्याचप्रमाणे खूप मेहनत करणाऱ्यालाच होपते वेळी देहाना व प्रमाना विसर पडतो

हा दुसऱ्या सूतीचा अर्थ शाळा साथी बरोबर असेल त्यावेळी हिंदायला जावे याचा अर्थ कांठी सारखा रक्षण करणारा साथी मित्र असेल तेव्हा हिंदाय. उदाहरणपू मित्रांच्या संगतीत राहू नये. मी वा तिन्ही लुकीचे पाळून केले," मोठा भाऊ म्हणाला.

"तुम्हाला मला समोवासून गोदावरीपर्यंत काळवा सोदण्याचे काम करावे लागणार" धाकटा म्हणाला.

"तुम्हाला अर्थपण तुला कळला नाही. समोवा अर्थ विहीर आहे आणि गोदावरीचा अर्थ गुराचा गोठा. या दोन्हीच्या मध्ये खणल्यावर आजोबांनी लागितलेल्या चवथ्या सूत्राचा अर्थ कळेल" मोठा भाऊ म्हणाला.

मोठ्या भावाने सांगितल्या प्रमाणे विहीर व गोठ्याच्या मध्य भागी खणल्यावर आजो बांनी पुरलेला डेवा सापडला

चंदनाचे झाड

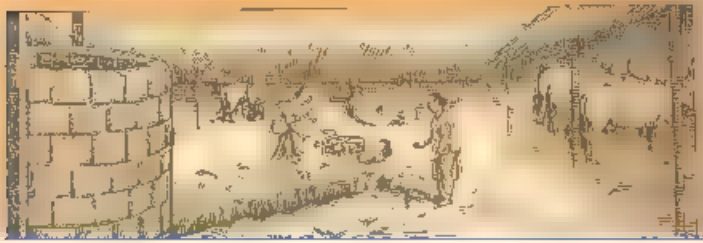
उदयपूरच्या राजाला एक मुलगी होती. तिचे नाव संपन्नपती जसे होते. ती राजाची पत्नी झाली होती. मोठी आनंदीच पण ती आपल्या मनी मैत्रिणी बरोबर वनमंजनास'ट' गेली सर्व पक्षांचे सर्वोत्ती मिळून फल करून टाकली. तरीभाव पळून तयार करून नंदा तेवढा उरला. राजकन्येने तो खड्डा खणून एका जागी तुळस ठेवली आणि मैत्रिणीबरोबर राज- वाड्यात परत आली.

पुढे काही दिवसांनी राजकन्या आपल्या मित्रांबरोबर फिरत त्याच जागी आली तेथे तिला एक विचित्र झाड उगवलेले दिसले त्या झाडाखे घ्याय देऊन राजकन्या बराच वेळ पहात उभी राहिली पाहून राजाने तिला विचारले "बाळ हे कासले

झड आहे? तू इतका वेळ इतके ध्यान देऊन काय पाहते आहेस?"

राजकन्येने आपल्या मित्रांना वनमंजना झाले त्या दिवसाची हक्कान थोडक्यात सांगितली. त्याचे संभाषण जवळच एका झाडा- वर बसून एक तरुण युवक ऐकत होता तो पक्षिना चरण्यासाठीच झाडावर बसून बसला होता. तो राजा व राजकन्या यांचे संभाषण सना आठ बसून ऐकत होता कोणी नेथे खपून त्याचे संभाषण ऐकत असत याची कल्पना देखील दोघांना नव्हती

त्यानंतर आरक्या वडिलाबरोबर परी परत येत वेळी राजकन्या आपल्या वडिलांना म्हणायी "जो शोणी या झाडाचे नाव सांगेल मी त्याच्याशीच लग्न करीन"

मुलीचे सर्व हाड पुरवणाऱ्या राजाने तसे जाहीर केले. त्याने आपल्या भव्याला बोलावून मुलीच्या स्वयंवराची व्यवस्था करायला सांगितले आणि राज्यभर दवेदी पिटवून जाहीर करायला सांगितले की जो कोणी त्या विचित्र झाडाचे नाव सांगेल त्याच्याशी राजकन्येचा विवाह होईल.

भव्याने राजाच्या आज्ञेप्रमाणे दवेदी पिटविली. अनेक राजा, सरदार व शूर राजकुमार स्वयंवरासाठी आले. राजा त्या सर्वांना राज्याची बाहेर बोरायूस घेऊन गेला आणि स्वाना ते काढ दाखवून म्हणाला

“ त्या झाडाचे नाव बरोबर जो कोणी सांगेल त्याच्या बरोबर भांडी सुळगी चरकली तसे कर्मात करून देणारा येईल.”

त्याच्या पैकी एक ला देवाला आवाचे नाव बरोबर सांगता आले नाही. अशी वर्णांनी कधी न ऐकलेल्या किंवा गजिकेच्या झाडांची नावे सांगितली. परंतु काग लाच बरोबर नाव सांगता आले नाही. बरोबर त्याच नेळी अंगळीत राहणारा तो यशस्वी युवक पुढे येऊन म्हणाला—“मी आगत झाडाचे नाव.” त्या विनशीतुद्धा तो राजाने पक्षी पकडून न्यायला आला होता आणि तेथे गरी पाहून गंमत वषट उभा राहला होता.

राजाने त्याला विचारले “ तर मग यांग, त्या झाडाचे नाव काय आहे ते.”

“इंदी आताचे झाड आहे.” गनटी युवक म्हणाला.

तो म्हणाला, हे बरोबर असल्याचेच आहे. माग्य केड, दूर इत्यादी देवातून येऊन मोठमोठ्या राजांच्या व सरदारांच्या घरात जाऊन आल्या सर्व आपल्याला गादी विठून गेले.

राजाने ते निर्जय देल होत, यशस्वी त्यालाच बाईड वाहू लागले. कारण राजा

कन्येचे लग्न एका रानटी जातीच्या माणसाशी करून देणे राज्याला कसे परतत पडणार! परंतु त्याने स्वतःच जी गीष्ट जाहीर केलेली होती त्या विरुद्ध करणे आपलाच सबब पळवण्यास होईल. म्हणून मुलीचे लग्न त्या रानटी माणसाशी करून देणे आवश्यक होते. घुवैवाने सर्व राजे ना आपापल्या घरा निघून गेले होते. म्हणून राजाने आपल्या मुलीचा हात त्या तुरुंगाच्या तुरुंगार विळ व म्हणाला “राजकन्येला आपल्या गावी बोलावून घेऊन ने आणि तसे शास्त्र करून घे.”

बरोबरच तिच्या पोरकटपणाबद्दल बारावेच शिक्षा झाली. तिच्या बडिलांनी ‘मला सर्व हाड पुरवले. तिच्याच इच्छेप्रमाणे राजाने स्वयंवराच्या जादी जाहीर केल्या. ती माव तिळा एका अशिक्षित रानटी कन्या, ती लग्न करणे लागत आहे तिळा जाई तसे फण निरुपाय होऊन ती त्या कन्या तसे त्याच्या गावी निघून गेली.

ते तस्य युवक राजकन्येला पुष्कळ दूर आपल्याबरोबर घेऊन गेला आणि राज्याला काय झाले?”

आहे. तू येथेच बस. मी आपल्या नातेवाईकांना बोलावून घेऊन येतो.” असे सांगून तो जयळ जवळ पळतच निघाला.

चंगकंगची त्या चंदनाच्या झाडासारखी वसून रहा लागली होत्याची चार थांबतच नव्हती. चंदनाच्या झाडातून एक यक्षिणी बाहेर आली व तिने तिळा विचारले—

“कोण बाळगू? अशी एकटी कशी? राज्याला काय झाले?”

चंगकंगचीने घडलेले सर्व हकीगत म्हणून आपले गाथ येथून जवळच सांगितली.

तेव्हा तो गसरी तरुण आपल्या गावी गेला व आपल्या बहीलव्याच्या मंडळांना एका रात्रकन्येची 'चाचे लग्न होणार आहे हे सगूल तिला बाजत बाजत आपल्या गावी घेऊन येण्यासाठी मरोवर येण्यास आग्रह करू लागला. कोणाच्या ते सर्व खरेच वाटले नाही. डोकें फिरले आहे की काय तुम्हो, असे देखील काहीजण म्हणाले. परंतु त्याचा आग्रह पाहून सर्व बाजेशी घेऊन त्या बंदनाच्या झाडाजवळ आले

एवढेच तेथे राजकुमारी नव्हती. सर्वांनी सर्व रान पारखे घातले. राजकुमारीचे कोठे शोधले त्यानं दिवसा, त्या तरुणाला 'सुख, खुळा म्हणून सर्व परत गेले

अवकाशाची बंदनवृक्षाच्या आत रहात होती. बाहेर कोणी जागा असे पाहून तो त्या झाडाच्या अंतर्गत वाटेने वेडे आणि रातीतली रुळे तोडून आपल्या लबाब आपल्या भूक भागवी कधी कधी बक्षिर्भास' पण गाठ पडे.

अशाच एक दोन वर्षे लोटली त्या जंगलापलीकडे दुसरा एक तरुण हा त्या रात्रीच रावाला एक पुढ्या होऊन त्याच्या लबाबासाठी सुली सांगून येत होता.

राजकुमारी जंगलात व राजाकनात हिउण्या फिरण्याची आवड होती. त्याने आपल्या राज्यात एक सुंदर उद्यान तयार करविले होते. त्या उद्यानात त्याने सर्व सध्देची झाडे लावली होती. एक नव्हते ते बंदनाचे झाड. म्हणून त्याने आपल्या नोकरांना बंदनाचे झाड कोठे आहे का हे पाहण्यासाठी त्याच जंगलात पाठविले. त्यांना अवकाशाचा रहस्य असे पण परत नवच जाव दिसले त्यांनी ते मुलासकर स्पष्ट नोंदून राजकुमारीच्या उद्यानात खचले

चंपकगंधी या ते कधी कळते नाही, ती नित्य प्रमाणे तुमच्या दिवशी वाट चढवेल ही तिला जंगलापलीकडे एक सुंदर उद्यान दिसले. थोड्या जमनावर एका सुंदर मरोवर होतं व त्यात कपडे हाती कानावर फळकट होतो

चंपकगंधीने त्या सरोवरात स्नान केले त्यात वडी राजकुमार त्या बाजूला आला. बायलाचा हा हादरा झाली चंपकगंधीने त्यापूर्वी कधी इतक्या सुंदर तरुणाचा पाहिले नव्हते. राजकुमार हा हे कळत की इतकी सुंदर ही उद्यानात कोठून आली ?

त्याने धीर करून तिला विचारले

"कोण तू, आणि इकडे अशीस कशी ?"

एवढेच सांगतं कसे हे तिला कळत नाही. थोडी जातून वाटली कारण स्वतःच्या फोरकटपणामुळे जंगली रातीच्या एका तरुणाशी लग्न करण्याची पाली आली होती व एका बक्षिणीच्या कुपेने त्यातून सुटका मिळाली आणि शेवटी बंदन वृक्षावर त्या उद्यानात ती आली होती म्हणून ते सर्व न सांगता जिने आपले नव चंपकगंधी अभयाने सांगून बंदनवृक्षात तिचे घर बासल्याचे सांगितले.

"सामग त्या रात्री तरुणाशी लग्न करणं होईल मही म्हणतं म' थोडे जीने विचारले

"सुखीच नाही" चंपकगंधी म्हणाली

"तर मग" त्या झाडात प्रवेश करायला आरंभाला म्हणून सांगितली ती सर्व सुखसोयी करून घेतल्या आहेत. तु गात रहा सो दुसऱ्या झाडात प्रवेश करते" असे सांगून बक्षिणी चंपकगंधीला झाडाच्या आत घेऊन गेली पण कस रडायचे हे समजून घेत सांगून ती दुराव्या झाल्याची लोपार्थ निघून गेली.

राजकुमाराने तिच्याशीच लग्न करण्याचे मनाशी ठरविले. परंतु चंदनाच्या वृक्षात निवास करणाऱ्या मुलीला यक्षिणी समजून तिच्याशी लग्न करून घायला जाईवढील मान्य काणार नाही. असा विचार करून त्याने तिच्याशी संपर्कविवाह करून घेण्याचे ठरविले. तिचे कोणाशी लग्न झालेले नाही हे कळल्यावर त्याने त्याच्याशी लग्न करायला ही तयार जाणे का विचारले. चंपकगंधीने ते आनंदाने मान्य केले. परंतु त्याने तिला हे देखील सांगितले की काही दिवस तिला त्या चंदन वृक्षातच रहावे

नांदोबा

छायेत तिने त्या गोष्टीसम्यग होकार दिला. राजकुमाराने चरी गेल्यावर आपल्या आई वडिलांना सांगितले की त्या चंदनवृक्ष उगिन लग्न करून घेण्यास परवानगी द्यावी

राजा व राणी दोघांना बघले की राजकुमाराला वेढ तरी लागले असतं किंवा मृत बाधा तरी झाली असतं. त्यांनी त्याला अनेक सधेने समजावून सांगितले की रक्षाहून एक सुंदर मुली संपन्न येत आहे. न त्याच्या पैशी अथवा इतर किंवा इतर त्यांना लग्न करणे. परंतु राजकुमाराने आपला नकारा दिला

राजांनी मजबूत नसा घेतल्या संपन्न त्यांचे विचार करून घेतला दिला. राजकुमाराच्या इनर सधेद्वारे राजा व राणी आनंदून येत नही. थोडेच वेळा त्याने हट्ट केला आहे. त्याच्या मुलाशी काही तसा मुद्दा कारण असावा म्हणून राजकुमाराने इच्छा घेतली की ती चंदनाच्या शाखात राहून लगेच लग्न घाले

राजांनी 'कागल' किमत्रण वगैरे पाठविल्या. शिष्यांचे मुहूर्त ठरवून राजाचा राखे लग्न त्या चंदनवृक्षाशीच करून दिले.

राजकुमाराने त्या चंदन वृक्षाच्या चारी बाजूला एक सुंदर राजवाडा बांधला व त्यात राहून आगला. त्या उद्यानात कोणता प्रवेश नसल्याचे याने जाहीर केले

एका वर्षांनंतर चंपकगंधीला एक मुलगा झाला. राजकुमाराने आपल्या वडिलांना याने झाल्याचे कळवून नामकरण संस्कार घेण्याचे करण्याची गरज नसल्याचे सांगितले.

राजाक आश्चर्य वाटले. तरी राजाने आपल्या सर्व नातेवाईक मंडळीस व मित्र मंडळस बोलावणे पाठविले. त्याच दिवशी राजकुमार चंपकगंधी व आपला मुलगा दोघांना घेऊन आपल्या घरी आला

राजकुमारच्या सुंदर पत्नीला पाहून सर्वांना आश्चर्य वाटले. राजा व राणी दोघांनी चकित होऊन विचारले—'कोण ही झाल्याचे ऐकून चंपकगंधीच्या आईवडिलांना मुली व पुत्रे तिच्याशी लग्न केला झाले?' आनंद झाला.

"आ चंदन वृक्षाशी माझे लग्न झाले त्यात ही राहते, याहून बाहेर मला मुला काही माहीत नाही." असे राजकुमार म्हणाला.

परंतु नामकरण संस्कारात सुंदर असलेल्या राजांनंतर चंपकगंधीचे वडील पण आले होते. त्यांनी मुलीला बोलावून चकित होऊन विचारले—'मुली तू येथे काही? आम्हांला वाटत होते तू रानांतच कोठेतरी फिरत असणार!'

परंतु चंपकगंधीने सविस्तर सर्व गोष्ट सांगितल्यावर सर्वांच्या मनांचे समाधान झाले. एका राजकन्येशी आपल्या मुलाचे लग्न झाल्याचे कळल्यावर राजकुमाराच्या आईवडिलांना व मुलीचे लग्न राजकुमाराशी झाल्याचे ऐकून चंपकगंधीच्या आईवडिलांना आनंद झाला.

वाईटाचे फल वाईट

विश्वगिरी नावाच्या गावी रामदास नावाचा एक धर्माध्यक्षी व्यापारी होता असे त्याला रविवेश आणि चंद्रदेव जे दोन मुलगे होते. त्यांना व्यापाराचा अनुभव नव्हता या हेतूने बापांनी त्यांना मागचे सारखे भांडवल दिले व म्हणाला-“तुम्ही कोठे तरी स्वतःच्या भाषावर डबे राहून व्यापार करा.”

बापे भाऊ दावाने दिलेले भांडवल घेऊन पाच फौसावर असलेल्या एका बंदरात गेले. तेथे रविवेशने काही भाऊ विकत घेतला व तो बराच आणून ठेवला. पण चंद्रदेव काय करावे हे ठरवू शकला नाही.

तेव्हा रविवेश आपल्या भाऊच्या भावाला म्हणाला-“हे बहा चंद्र! मी एकदा घरी जाऊन भावांना भेटून यावे म्हणतो. येथे जो

भाऊ आहे त्याच्यावर थोडा दडपू असू दे असे मागून तो निघून गेला. या रायी चंद्रदेवला खोप असली नही तो आपल्या घरामोठ्याच्या आगगात्र बसून काही तरी विचार करीत समुद्राकडे पळत होता. त्यावेळी कोणीतरी साधू चंद्रदेवला पाहून थांबला. तो चंद्रदेवला म्हणाला. क्या बात है बेटा? कमला विचार करीत बघेस? तुझे तोंड असे उदात उतरले आहे का? तुझ्या वडिलांनी तुला जे भांडवल दिले होते ते कोठे कोणत्या कामात लावलेस की कोठे लावावे हे धुचत नाही?”

त्या सुनील विजय दृष्टीने सर्व काही कळले आहे असे चंद्रदेवला वाटले. म्हणून चकित होऊन तो म्हणाला-“होय मुनिरय आपण बरोबर म्हणालात.”

जे भांडवल आहे त्याचे धान्य विकत घेऊन त्याची समुद्रात घेणी कर. त्यानंतर काय होते ते तुला ठावकरच कळेल.” असा सल्ला देऊन साधू निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी चंद्रदेवने जवळचे सर्व भांडवल खर्च करून धान्य खरेदी केले व त्या सर्वोचा समुद्रात परणी केली.

इतक्यात रावदेव घरी परत आला. भावाचं मूर्खपण पाहून तो त्याला खूब रागावला. म्हणाला “तू मूर्ख आहेस मूर्ख! अरे बापांनी एवढी मेहनत करून ते पैसे मिळवले न असे पाण्यात टाकण्यासाठी

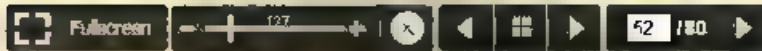
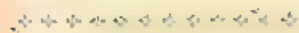
का? त्यांना ही गोष्ट कळली तर ते तुझे तोंड छुड्या पाहणार नाहीत. जगाचा तू असा नास केलास हे रागाळा कळले तर तो तुला नकीच फांशीची शिक्षा करील.”

चंद्रदेव भीतीने बराच कापू कागला. इतक्यात जहाज निघण्याची वेळ झाली हे कळले. म्हणून रविवेशने आपला भाऊ मारला आणि परदेशी निघून गेला.

चंद्रदेवाच्या मनात घरी जायचा विचार आला की त्याच्या सर्व जगाच्या भावे मरे, म्हणून तो समुद्रकाठी त्याच मन स्थितीत झिडत राहाला.

त्याच बेळी एक विचित्र गोष्ट बघली. पाहता पाहता सधुझानूच किनाऱ्याकडे वहात अक्षरेच्या अनेक वस्तू दिसल्या. आठवरोबर त्या वस्तू किनाऱ्यावर येऊन लागू लागल्या. चंद्रदेवाने ते काय आहे हे उचलून पाहिले तर छिपल्या. राजमा तो छिपल्या उचलून आणल्या सोलीत जमा करीत राहला.

तक्या त्या छिप्या गातून मोठी नेमाळी ने मिळत तो चक्रु लागला. सर्व विऊन आल्यात त्यात दिशाच कळत पाहिला तर वातात वेवढे मोडवले दिवत होते त्याच्या भव पर पैसे जमा झाले हात लव पैसे येऊन तो भरपल्या गावी गेला.

गवडवेच अहाज वाजळत सापडून बुडते त्याचा सर्व भाळ पाण्यात बुडत गेला. जिव, पक्षी जीव पाचल तो घरा

परत आला तो पर्यंत अनेक रोग आला झाले होते. त्याला पाहून सर्वाना डया झाली.

घरी परत आल्यावर विद्वज आपल्या प्राकट्या बाबाळा कडकडून नेमली म्हणाला-“चंद्र, मी तुझे वाईट झाले त्याचे हे फळ भोगीत आहे. मला गात कर.” असे सांगत असता त्याच्या डयातून तून तून वस्तू जमा होताने होताने

चंद्रदेवाने चक्रुन होऊन विचारले ‘दाज’ न केवळ ते मये गडेर झळझळेत”

“मी घरी जातो म्हणून त्याने गातून देण झालून तुझ्याकडे आला होता” मी न तुझ्या कधी मय मोडवले अवक करवून ते पाहून समुदात नेमविले होते.” विद्वज म्हणाला

लाजी भुला

कडलोर येथे सित्थर्यन नावाचा एक राजा रावत असत असत, तो एक योग्य शासन होता. रात्रीच्या वेळी राजा देश पालटून रागाने हिडत असे आणि प्रजेच्या मुख तुऱ्याची माहिती काढीत असे.

एकदा राजा एका गरिबाच्या झोपडीत उबकून जात असता झोपडीत कोणी बोलत असल्याचा मास झाला, त्याने बाहेर गम पाहून संभाषण पकले.

बायको तक्राराला म्हणत होती “या गरीबीचे ओझे किती दिवस वाहायचे! जापले महाराज तयाकडे आहेत आजून त्याला भेटा व गरीबी भक्षणानात जरी थोडी जागा दिली तरी ना या”

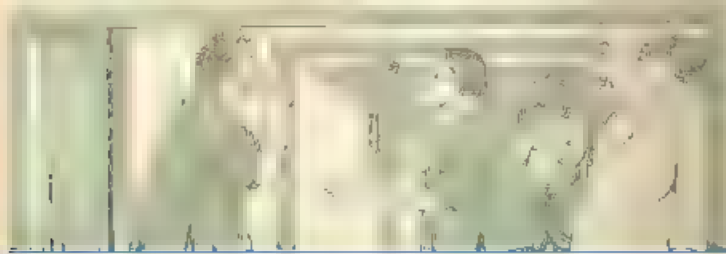
ते पाहून बेऊन राजा नेघून निघून गेला

दुसऱ्या दिवशी तो राजाच्या दरबारस मला नमस्कार करून म्हणाला “महाराज! गरिबाचे फोट नसत नाही मरण पावलेच बाका आहे नमस्कार वा हजेरता घाली तरा ठेगवाची कृपा करावी”

राजाने त्याला थोडी उगा भक्षणानातच दिली. घरी आल्यावर त्या गरीब माणसाने बायकोला राजाकडून भक्षणानात जागा मिळाल्याचे सांगितले.

“तेथे झाले मुझपे असतील मी तोडून बिका. ने पैसे मिळतील ते पोटापाण्याला खर्च करू. मंतर ती जमाच मरुन मी केटू”

तो गरीब मनुष्य कोठायी हळीत मन्नातात गेला. तेथे एक मोठे चिंचे झाड होते. तो ते झाड सोडू लागल्या-बरोबर शंभरावर भुते लाजी उतरून आली

आणि म्हणाली "अरे गृहस्था ! या झाडावर आम्ही राहातो. हेच आमचे घर आहे. कृपा करून आमच्या घरावर असा धाळा थांबू नकोस."

एकदा हवामान सुते आलेली पाहून तो गरीब मनुष्य प्रथम भावस्थ नव्हता, पण सुते हात जोडून विनवण्या करीत आहेत हे पाहून त्याला थोडा जोर चढला. म्हणाला— "सर्व झाडे व सुडपे सोडून मी जमीन मांगरणार आहे व पीक काढणार आहे आलं लक्षात !" असे म्हणत त्याने पुन्हा कुन्हाड हातात घेतली,

"अशी घाई करू नकोय. तुम्हाला ही मेहनत करण्याची गरजच नाही. तुला पाहिले तेवढे धान्य आम्ही देतो." सर्व सुते म्हणाली.

"टीक, कबूळ. दोन महिन्यांच्या आत धान्य माझ्या घरी पोचतं झालं पाहिले. समजलं !" असे सांगून तो गरीब मनुष्य घरी परत आला आणि त्याने सर्व हकीमत बायकोला सांगितली

एकदा त्या झाडावर एक नवे मूल येऊन राहू लागले. पण सुते धान्य जमा करू लागलेली पाहून त्या नव्या मुलाने त्यांना

विचारले हे सर्व काय मागले आहे तुम्ही ! आपल्याकडे धान्याची गरजच काय !"

मुतांनी त्याला सर्व हकीमत सांगितली. त्या मुलाने चकित होऊन त्यांना विचारले "एका सामान्य माणसाची भीती आपल्याला ! जी त्याला वाटेला लागून गेली" असे सांगून ते भूत निघाले.

गरिबाच्या अंगणांत भाजीपाळा कावळा होना दररोज रात्री एक नव्वीस येऊन साऊन जात बसे. तिच्या माण्यासाठी तो मनुष्य एक वांढके घेऊन आठ कपून बसला होता. हवामान ते नवे मूल त्याच्या घरात फिरले त्या गरिबाकडे चालण्याची बाहूळ कायली तेव्हा त्याने दगादण दाडल्याने मारीत म्हणले "मर मर !"

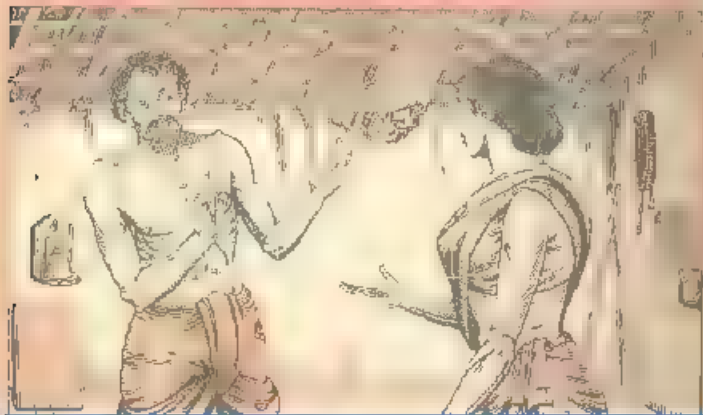
नवे मूल मोठ्याने ओरडले—"बापरे ! मुतांनी त्या नव्या मुतावर खूप तोडबुड केले."

गरिबाकडे नेऊ लागला नाही. ते मूल आहे हे त्याने ओळखले. त्याने बरहापून विचारले "कसाळा आला आहेस इमे !"

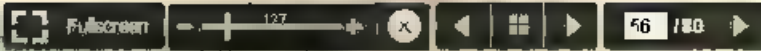
"विशेष काही नाही. मला हे विचारायला पाठवले आहे की तुम्हांला मात हवे की तांदूळ." ते म्हणाले.

"असं ! घांग जाऊन तांदूळच हवे म्हणून." गरीब मनुष्य म्हणाला - नव्या मुलाने विवेच्या झाडावर जाऊन आपल्या स्नेही मुतांना ते जाऊन सांगितले. म्हणाला—"त्याला मात नको आहे तांदूळच हवे आहेत, म्हणे !"

"शहाणा आहेस, शहाणा. मात जगविणेच आम्हाला कठीण होते, आणि आता हे नवीन काम काढून आला आहेस." मुतांनी त्या नव्या मुतावर खूप तोडबुड केले.

एहा गादी एक गानकारी इहात आम
त्याला दोन मुलगे होते. ते पहिले
नव्वरे आली होते एकमेव नाम होते
सोमू व दुसरे वने रामू. बापाने त्यांना
मुकल शिकवून पाडिले, वण त्यांना एक
कास येईल तर वपथ. शेवटी गंगाराना
त्यांना म्हणाका. "तुम्हाला मुकट्याचे सायका
घालायला मी नाही तयार."

बॉब हिडल हिडन एका गावाजवळ येऊन पोचले. वाटेत सोडला एक पावली दिसली. पण वाकून उचलण्याचा आलास, म्हणून तो आपल्या मावांस म्हणाला "अरे म.ह., ही गंध पावली ये उचल."

दोषे गावात गेले, दोषाच्या पोटात
कावळे कोकळू लागले मृका मुकांत जवळ
धावले, दोषे माळी विकतयला, दोषका
दोती.

“कट्टी कशी दिरीत हा” लोभने
दकानदाराला विचारले

“दोन आपयाला दशन.” हुकनदार
मुणाला.

“साली काढून घेवेली नोंदून ठेवायला
काय ब्याक” सांगून विदारले

* एक पावली * शुक्र-नन्दार वृषागाला

“नमो, आर्य द. पथा तौडोनि
साही काहुन प्रयेनि गडोमन्हा फला मवा”

सौम्यः कः सदाशिवः श्रुतात्मा।

दुकानदारने त्या प्रमाणे पत्रकावर
हाडात सहसहा केळी घातली.

‘अहं राम! देवता राक्षस पावली
दृष्टं सर्वं त्वं,’ सोमं शृणुष्व।

તોટીના શાવલી રે ?" રામૂને વિચારલે.

‘मैं तुला’ चल-पला मारिगली होती
नी पत्रिका ‘मांगू मृगा’

मनुष्य का हीच बोलला नाही. हुकान
दाराला, शोध घांटे देणं दाराला हे
कालाचे संशोधने संशोधना धरून एका नव्याका
बाभूत देवते नेवल्यान तसे शत्रासो शिपाई
तसे सुद्धा व सत्सुखा विद्धा लक व सुकून
शिपायांनी हुकानदाराला पावली विली आगि
नोवा व राग दोघांना धुकून नेऊन गेले

ग्राह्या नाना प्रकार विच आला
ता भावना समार । अहो इतरी
पण अरवेन तो सिखावत अल्या
अथर्व त्याने वडील शिव हे पाहणी लावता
पुनः अग्राह्या कः । नेहने स. व
बोमुखा वरत नेहने त्याचि । व दोहाने
सु. आहोती शिव ता आहारा व वा
त्याने अग्राह्या तुनत्या आहारी व अहोती
अहोती त्याने स. व अहोती

आमी एका ह्या वर नाच करी
गणानी अम द न न कळ पण आन
द र हुते ब न ज केव ठ म जी

ले ५६४ रु० में तब न विचारते
 "काम न पुनी पाळनी नही का
 न न की नारी का करीत"

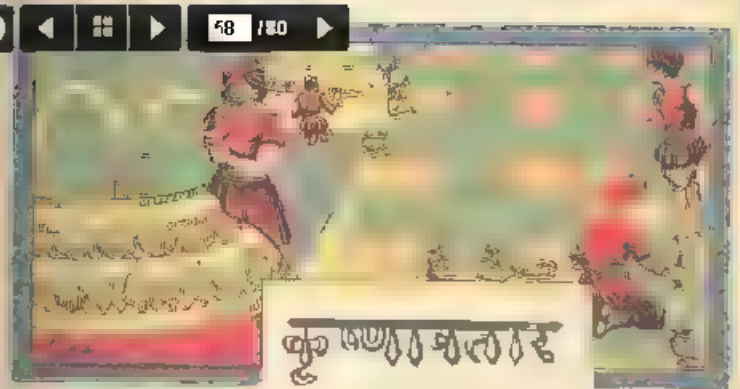
हमारी मेहनत का यह अगणित प्रभो "

२. तस्याः अन्तरात् पूर्वा इति काश्चिदुक्तं
 श्रीत्याः वीरगतिः तापस्य इत्येवम्। मृदुल
 गोष्ठ्येव तस्याः सतीति इत्युक्तं कलशाय
 मन्त्रायैत्याह। त्रिपदेः। मन्त्रायै ३ ५

द्वितीयः प्रश्नः । अथ च । यादृक्, तद्वाच्यं तेन ।
 * * * * * । अथ च । अथ च । अथ च ।
 अथ च । अथ च । अथ च । अथ च ।

राजाच्या नोकरांनी दोघांना विचारले-
 "काल का दोघांचे जेवण ?" दोघांनी

राजाका फार आनंद झाला त्याच
 रानाबोलातून घेऊन येण्यास नोकर पाठविले
 त्या दिवसापासून राजाने त्यांना
 दरबारी म्हणून नेतले.

जगसभ ते गुह्यीवर आख्यानेतर पांगा-
 वडा आयेत्या आपल्या सैन्याची जमवाजमव

यदिव वज्रा बद्ध बडौल में लगी दृष्टा
 तस्मिन्शील्या विवाहाभाटी मुहूर्तं मृग
 आमेष्ट व मित्रमंडली सौम्य विमंत्रणे
 पट्टविही. एकाग्रचित्त विनी य स्तुत य नून
 पुन्य मन्त्र कर्मपात्र आने व्याच्य
 चकमकीने होठे दिपून गात होते
 मयमकीच्या झालीसाली मंतीकर व म्वांवांग
 जे कोरीन काम होते ते धुईन पुनून
 शकचवीत करविण्यात आले. कामूरी
 खदनादि द्रव्ये बांधत सदा धारण्यन आरु
 मीत्यांची व हिच्या माणकांची रांगारंग

काढण्यात आली. फळ्याचे व सुपारीचे खांब आंगोठागी उभे फरण्यात आले. आळ्याच्या पानांची तोरणे बांधण्यात आली होनेरी रंगाच्या पताका खळखळ लागल्या.

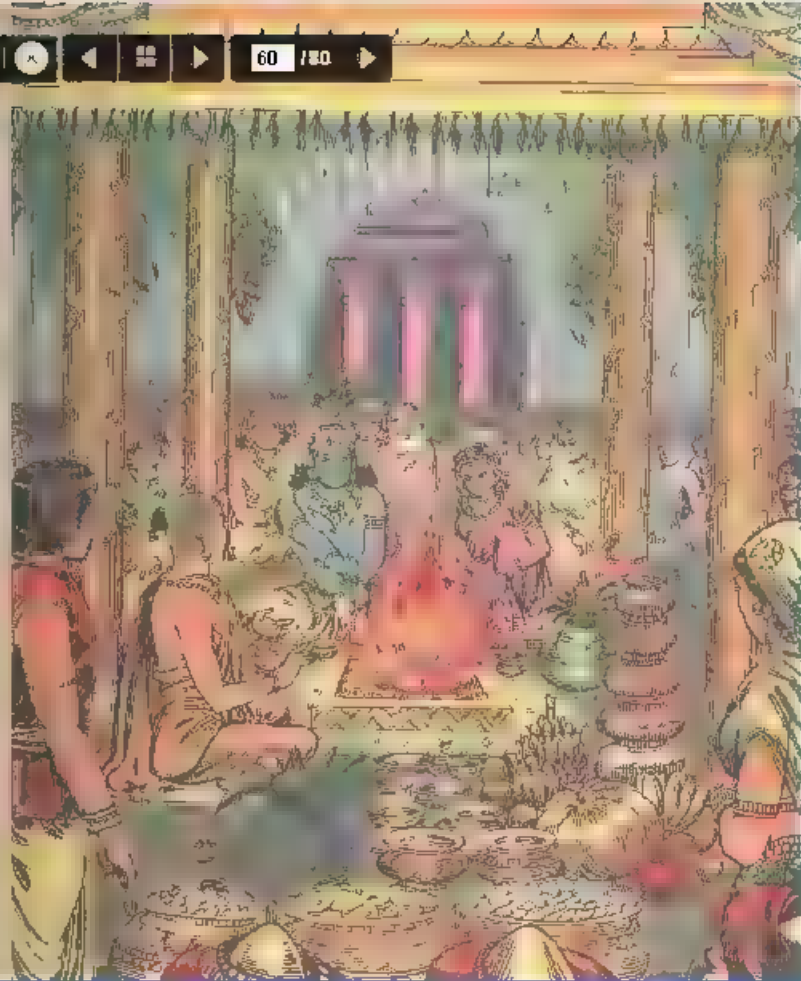
कृष्णाच्या विवाहाला त्याचे दातेवाईक, राजे व सरदार मंडळी आपापल्या रथात व हत्तीवर बसून हजर झाली. कृष्ण हविर्गणीच्या दर्शनाने आपला अन्न सार्धक होईल असे वाटून कित्येक ऋषी व मुनी पण लमाला आले. चार ही वणचि दूर-दूरच्या देसातली और मंडळी कमसवारंमास

आला. मान्यकांने सर्वांच्या अतिथ्य मत्का रात्री अथावतारी स्वनंर नेतली.

विवाह मुहूर्ताच्या दिवशी जागणानी वेदपाठ सुरू केला. चारण व माट आपापल्या धन्याची स्तुती गाऊ लागले. राजाभूषणे धारण करून चालण्याच्या तरुण व प्रौढ स्त्रियांच्या हालचाली बरोबर त्यांचा पाय-अणाचा गोड आवाज होऊ लागला. या बरोबरून पोळ्यांचे सिंधालणे, वाणरी, आकाशात गंधर्वानिक देवांची वाजणारी वाघे यांचा एक मिश्र आवाज कृष्ण रुक्मिणी निवाहाची स्वाही सर्व जगाला देत होता.

मोहोल्याच्या चारी कोपन्याला दोन्यांचे खांब उभे करून ते रक्तमाणकांनी व फुलांनी सजविण्यात आले आणि सुंदर हांगोळी काढण्यात आली. कृष्ण रत्नसज्जित नौगरा वर बसला. त्याच्या चारीबाजूला अग्रमेत वसुदेव, बलराम, यदुवंशी वृद्ध, ऋषी व मुनी बसले. पुरोहितांनी मंगलाष्टक म्हणायला सुरवात केली.

मंगलाष्टक संभवून ठीक मुहूर्तावर पुरो-हितांनी 'तदेवलां' म्हणून अंतरपाठ वाजूला केल्याबरोबर सीढी व सौभाग्य

दोहोनी नणु दुर्तोन थला रुक्मिणीने आपल्या नाजूक हातांनी कुण्याला बरमाळा घातली व कुण्याने रुक्मिणीला हार घातला. सर्वांनी अक्षतरुने बघुबरास आशीर्वाद दिला. कुण रुक्मिणीने आईवडिलांना नमस्कार करून सर्व बोर वडील मंडळींस नमस्कार केला. त्यानंतर कुण्याने प्राश्नांना, हत्ती, घोडे, रथ व गाई धांपे दान केले. वारस-वारीना इनामे नादली. सारथी, नट व भाट चारण बास नवाळकार व पारितोषिके देऊन त्यांचा सत्कार केला. मंतर पंच-पंचामांचे वेवण झाले. कुण्याच्या आसेष्टांनी

आणि राजे व सरदार मंडळींनी श्रेय व नजराने दिले.

रुक्मिणी कुण्याची पट्टगणी झाली. मंतर कुण्याने सत्यभामा, बांनवती इत्यादि अनेक राजकन्यांशी विवाह करून आपल्या अंतःपुर ची शोभा वढविली.

विभिन्नविधमाग रुक्मिणीला डोहाटे लायले तिचे डोहाळेजेवण आदि संस्कार आनंदाने पार पडले. एका शुभदिनी ते बाळंक झाली व तिच्या पोटी स्वतः कामदेव जन्मला. माते शंकराचा शाप शाक्यमुळं कामदेव अन्न खाऊ होता. त्याचा अन्न तऱ्हेने उद्धार झाला बरशाच्या वेचणी प्रभुस असे त्याचे नाव देवप्रयोन ठावे.

दुसरे नावाच्या राक्षसाने पहिलेपासून ही पोष्ट माहीत होती की त्याचे मरण रुक्मिणीच्या पोटी जो जन्म घेईल त्याच्या हाती आहे म्हणून मध्यरात्रीच्या वेळी रुक्मिणीजवळ झोपलेल्या तान्हा प्रभुस त्या शंकर उचकून घेऊन गेला आणि त्याने त्याला समुद्रात नेऊन टाकला त्याला एका माझानं मिळून टाकले, तो मासा एका कोळ्याच्या जाळ्यात सापडला त्याने आपल्या देशाची राणी मायावती म्हणजे

शंकर राक्षसाची बायको हिला नजराना मातेमारुने बाळकाने ज्या मायावतीने म्हणून तो मासा भाणून दिला.

मायावतीने स्वतः तो मासा कापला तेव्हा त्याने एक सुंदर बाळक बाहेर निघाला. प्रभुस ममभुनडास हाता तो निला पाहून विला परमानंद झाला तिने त्याला म्हणाला "तू माझ आई व मां तुझा प्रमते वाटविले व त्याच मर्गे लाड पुरविले शकना मूल काळ नव्हते. म्हणून त्या मुलाला पाहून त्याला पण परा आनंद झाला,

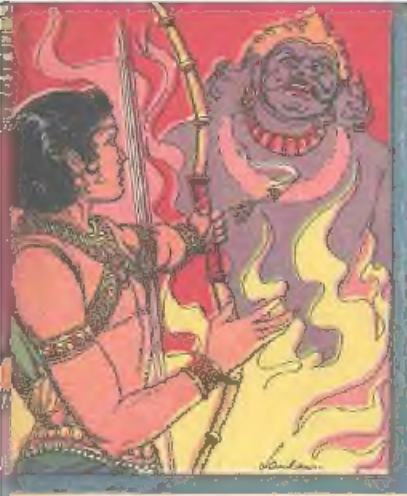
मायावतीच्या देखरेखीवाली भुजुने राक्षसांची सर्व माया व भंजविद्या अवगत करून घेतली. बांगला वयात आल्यावर तो इतका सुंदर दिसू लागला की त्याला

मातेमारुने बाळकाने ज्या मायावतीने बाळकाने होते तिने त्याच्याजवळ अस करण्याची इच्छा दर्शविली

प्रभुस ममभुनडास हाता तो निला म्हणाला "तू माझ आई व मां तुझा मुलास तुझ्या नकात हा हात विचार कसा काय झाला! त्याचे काही कारण वनेर तर सांग."

मायावती म्हणाली "तुझे वहील मादव वंशाचे उद्धारक श्रीकृष्ण आहेत. तुझी आई रुक्मिणी आहे. तू कुठान तान्हा असतांनाच शंकरने तुला आईच्या जवळून

Fullscreen

127

X

◀ ▶

64 / 80 ▶

विषाचा प्रयोग करून शंबरला ठार करायला सज केला. पण आठव्या वेळीच त्याला त्याला यक्ष मिळाले.

त्यानंतर मायावतीला बरोबर घेऊन प्रद्युम्न मायाविधेनेच आकाशमार्गे श्वास करीत स्मरळ कृष्णाच्या अंतःपुरात पोचला. एका पुरुषाला असा एकाएकी आलेला पाहून कृष्णाच्या अंतःपुरात खळबळ उठून गेली. त्याचे सौंदर्य पाहून स्वर्ग औत्सुक्याने त्याच्याकडे पाहू लागल्या. त्याला पाहून रुक्मिणीला काटले की आपला मुलगा जिवंत असता तर असाच मोठा व भव्दर झाला असता. जरास्त लक्षपूर्वक तिने त्याच्याकडे पाहिले तेव्हा तिच्या त्याच्यात कृष्णाच्या रुपाचा भास झाला व तिचा मुलगाच तर हा नव्हे अशी एक शंका तिच्या मनात आल्याशिवाय राहाली नाही. कृष्णाने पण त्याला पाहिले व रक्ताची ओढ त्याला पण वाढू लागली.

त्याच वेळी नारदाने प्रवेश करून प्रद्युम्नाची सर्व कथा वर्णन करून सांगितली. त्याच्याकडून कृष्ण रुक्मिणीला कळले की पद्मनुरूपे कामदेव व मायावती रूपे कामदेवाची पत्नी रती जन्माला आली.

म्हणून त्याचे लब्ध झाले आहे. कामदेव अस्म शाच्यावर शंबर रतीला बळून घेऊन गेला. तेव्हापासून ती त्याची पत्नी म्हणून त्याच्याबरोबर राहण्याचे कवळू करून ही हवके दिवस स्वतःच्या पातिव्रत्याचे रक्षण करीत आली होती.

ती सर्व कथा ऐकून कृष्ण रुक्मिणीला व कृष्णाच्या अंतःपुरातील इतर स्त्रियांना परमानंद झाला.

प्रद्युम्नानंतर रुक्मिणीला आजली नऊ मुलगे व शेवटी एक मुलगी पण झाली. मुलांची नावे अनुक्रमे चारुधेष्ण सुधेष्ण, सुधेष्ण चारुमुष्ट, चारुवाहन, चारुकिंद, चारुभद्र, चारुमर्म, चारु अशी होती आणि मुलीचे नाव चारुमती होते. कृष्णाला इतर बायकांच्या पोटी भानु, भानुर्षिद, तंभ्रानजिण, वीतिनेत वृक कर्णेरे मुलगे आणि मित्रवती आदिक मुली झाल्या.

रुक्मिणीच्या पोटी प्रद्युम्न जन्मला त्याचे महिन्यात जांबुवतीच्या पोटी सांव जन्मला. त्याला बलरामाने स्वतःच्या मुलासारखे लहान पणपासून वाढवले आणि त्याला सर्व शस्त्रविषेयत पारंगत केले. बलरामाची बायको रेवती हिच्या

पोटी त्याला निशांत व उरुमक नामक दोन मुलगे झाले.

विदर्भ देशात रुक्मिणीचा रुक्मी भाऊ याका शुभांगी नावाची मुलगी झाली. ती आस योग्य झाली तेव्हा रुक्मीने तिच्या ब्रामासाठी स्वयंवर रचले. इतर राजपुत्रा-बरोबर प्रद्युम्नपण आईवडिलांच्या परवानगीने स्वयंवराला हजर झाला. शुभांगीने प्रद्युम्नच्या सौंदर्याचे वर्णन पूर्वांच ऐकून त्याच्याशीच विवाह करण्याचे मनाशी ठरविले होते. म्हणून तिने त्याच्याच गळ्यात वरमाला घातली तिची निषड पाहून सर्वांना आनंदच झाला.

उचळून नेऊन समुद्रात टाकले. मुदैवाने कोळ्याने मला एक मासा आणून दिला, त्याच्या पोटातून तू जिवंत निघालास. मी आजपर्यंत तुझे रक्षण केले. तू अहंशय झालास त्या विवसापासून तुझी आई पुत्र-विरहाने तूःखी आहे. तू तिला जाऊन लवकर भेट. मी तुझ्याशी लक्षावा विचार केला आहे. शंबरला मी आजवर त्याची पत्नी म्हणून फसवीत जालं. तो तुझा शत्रू आहे. तुझ्या हाती तो ठार होईल."

ते कळल्यावर प्रद्युम्नने शंभरना इंद्र बुद्धास आह्वान केले. प्रद्युम्नने सात माया-

प्रचुर शुभांगीशी विवाह करून द्वारकेला परत आला. काही काळ लोटल्यावर त्यांना अनिरुद्ध बांधाचा मुलगा झाला. अनिरुद्ध आपल्या बापासारख्याच सुंदर होता. त्याने सर्व अक्षयश्रमविद्या शिकून घेतल्या. तो पण कर्माळा योग्य झाला.

रुक्मिणीचा भाऊ कृष्ण याच्या मुलाला रुक्मवती नावाची एक मुलगी होती. ती जितकी सुंदर होती तितकीच स्वभावाने सुशिक्षण होती. म्हणून आर्देवदिकांनगेवर प्रचुरा इतर मंडळींची ही फार लाडकी होती. ती कर्माळा योग्य झाली तेव्हा कृष्णाने एका शूर व सुंदर राजकुमाराशी तिचा विवाह करण्याचे ठरवून वरशोधनास सुरवात केली. ही वार्ता श्रीकृष्णाला मिळाली तेव्हा त्याने तिन्ही पिढ्यांचा संश्लेष कायम रहावा या हेतूने आपला मुलगा प्रचुर याला ती

गोष्ट सुचविली. प्रचुराला पण ती सूचना आवडली व त्याने कृष्णकडे त्यासंबंधी निरोप पाठविला. कृष्णाला पण निरोप ऐकून आनंद झाला व त्याने त्या विवाहास आपली संपत्ती विली. कर्माचा मुहूर्त ठरला. श्रीकृष्ण वक्राम, प्रचुर, रुक्मिणी व सर्व यादव प्रमुख विवाहास आले. छत्र सभारंभ वाटा माटाने जाकला.

सर्व जानंदात असता वेणुधारी, धृतरार्थ, प्रभुमंत जयसेन वगैरे कृष्णीच्या काही दाक्षिणात्य सहकारी मित्रांनी त्याला सूचविले—“मित्रा ! तू घुतात प्रवीण आहेस. वक्रामाला घुताचा छंद आहे. तो कधीच नकार देणार नाही. तू आज्ञान तर कर. घुतात त्याचा परामर्श करून मागे झालेल्या अपमानाची भरपाई करून घेता येईल.”

अरण्यपुराण

[२१]

माकडे काबाला पाहताच अश्वला सोडून पळून गेली. ते पाहून अश्वलाला निवात जीव आल्यासारखे वाटले. काबाने आपले भयंकर हांड उघडून जोराने फूत्कार केला. माकडे जागच्या जागी परंपरांभ विलगून बसून राहली. मौचलीला आनंद झाला.

काळा बाघ दम लागल्यासारख्या आवाजात ओरडला—“माझे काम संपले. मनुष्याच्या पोशला त्या मंडळातून बाहेर दे फेंकून. त्याला घेऊन जाऊ. नाहीतर माकडे पुन्हा आडवी येतील.

“मुस्तस ! थांब ! माझ्या आज्ञे शिवाय माकडांना जागचे हालता येणार नाही.” असे म्हणत काबा काळ्या नाचाला

म्हणाला—“मित्रा, तू कोणाला तरी बोलवीत होतास नाही का ?”

“मारामारी चाळ असता कदाचित मीच हाक मारली असेल. जखबळादा, फार जागले का तुला ?” काळ्या नाचाने विचारले.

अश्वल आपले हात पांथ झाडीत खांचाकडे पहात म्हणाले—“माझी शंभर छकले करून शंभर आचले काण्याचा विचार होता त्याचा. बाप रे बाप ! माझी चटणी करून टाकणार होती की काय नकटे. काबा, खरोखरच आज तू आम्हा दोघांचा जीव वांचविलास.”

“अरे, त्यात काय मोठेसे ! माणसाचे ते पोर कोठे आहे !” काबाने विचारले. “हा काय इथे आहे मी, मला वर चढून

घाबून काढले. नंतर आपले शरीर सहाफूट वर उचलून सदा वेळ त्या मिंतीवर प्रहार केला. नक्षी केलेली पोहून गेली व एक मोठे मगदास पडले. मौवली त्यातून बाहेर येऊन एक हात अस्वलाच्या खांद्यावर व दुसरा काल्या बाघाच्या पाठीवर ठेवून दोघांना विलगला.

अखिल मौवलीला प्रेमाने भेटले. त्याने त्याला विचारले—“बाळ! तुला कारसे लागले विंगळे तर नाही?”

“लागले काय व किती हे सोड. मला कदकडीत मूक लागली आहे धव. बाप रे बाप! तुम्हा दोघांना पण बरेच लागल्या-सारखे दिसते आहे. अरे आणि हे रक्त पण वाहते आहे.” मौवली म्हणाला.

पांढ्याच्या दास्या व घराच्या आसपास दडून पडलेल्या माकडांना पाहून काळा बाघ विभेने ओठ चाटीत म्हणाला—“काय नाही लागले ते आम्हांलाच.”

“हरकत नाही. औषध तर वाचला. ‘सिर सलमत तर पगडी पचास.’ तू विवंत आहेस हीच किती आनंदाची गोष्ट आहे. आम्ही आपले सर्व दुःख विहरणे पहा.” अखिल म्हणाले.

“ते सर्व नंतर पाहू. पहिल्याने कावाचे आभार मानले पाहिजेत. तो नसता तर आन आपण यशस्वी झालो नसतो न तू पण बांचळा नसतास.” काळा बाघ म्हणाला.

मौवली कावाकडे वळला. कावाने डोके वर, मौवलीच्या डोक्यावर एक फूट उंच होते. “अस्स! माणसाचे पोर ते हेच का! होय, बाचे शरीर किती नरम आहे. अंधुक उजेडत तुला पाहून मी माकडच तयनेन फटाचित सावध रहा बाळ!” कावा म्हणाला.

मौवलीने कावाचे आभार मानले आणि असे देखीक सांगितले की कधी शिकारीच्या वेळी मदतीची गरज भासल्यास मदत देईन. कावा मौवलीच्या सांघावर आपली मान ठेवून अणुकाही जाशीर्वादच देत म्हणाला—‘या पुढे संभाळून रहा जरा. चंद्र मावळायला झाला आहे. तू आपल्या मित्रांच्या बरोबर जा आणि आराम कर. येथे होणारे या पुढचे कांड तू पाहण्यासारखे नाही.”

चंद्र डोंगरा जाड मावळू लागला होता. अस्वळ पाणी प्यायला निघून गेले होते. पाप आपले अंग झाडून पुसून ताक पारीत होता. कावा सरपटत निघून गेला. माकडे

त्या अंधुक उजेडत परस्पराना विलगून मितींवर बसली होती.

“चंद्र मावळला. तुला काही दिसते का?” कावाने विचारले.

“दिसतंय की कावा.” माकडांनी उत्तर दिले.

“हळू तका जागचे आणि संमत-पहा.” कावा म्हणाला आणि आपले डोके आजू बाजूला हलकीत होत तीनदा गोल फिरला. नंतर आपले अंग विचित्र तऱ्हेने स्वतः मोपतीच पिलवटू लागला. कधी ईशजीच्या आठानी, कधी तिनानी नाहीतर सहाजी

येता येणार नाही.” मौवली म्हणाला. “घेऊन जा याला. मोरासारखा नाचतो आहे, आमच्या पोरांना चिरडून टाकील.” मंडपाच्या आतून साप म्हणाले.

“ओहो! या माणसाच्या पोराशी सर्वांचीच मैत्री दिसते आहे. ए पोर! मरक थोडा बाजूला. अरे ए विधारी सापांनो क्षम्य बसा कोठे तरी. मी ही भित पाडणार आहे.” कावा म्हणाला.

त्याला संगमरमरी दगडावर नक्षी केलेल्या भिंतीला चौर पडलेली दिसली. त्याने नेम घाल्यासारखे हळूच आपले तोंड त्या फटीत

वाकूती दिसे. अस्वळ व काळा बाघ दोघे ते दृश्य चकित होऊन पहात होते. मीतीने त्यांच्या सर्वांगला कांपरे सुटले होते.

“माकडांनो, जरा वा की पुढे,” कावा म्हणाला.

माकडे एक पाऊल पुढे आली, जणुकाही कोणी त्यांना ओढीत होते. त्यांच्या बरोबर अस्वळ व बाघ पण थोडे पुढे ओढले गेले.

“वा आणखी पुढे.” कावा बोराने गरजला.

मौबलीने अस्वळाच्या व काळूच्या पाठीवर हात ठेवून खूप केली. दोघे मागे सरकले.

“हात काढून घेऊ नकोस. नाहीतर मी कावाच्या समोर जाऊन पडेन.” काळा बाघ हळूच मौबलीच्या कानात म्हणाला, “जरे, पण इतके मिण्यांचे काय कारण :

कावा गंमत म्हणून थाढेवेढे घेत आहे.” मौबली म्हणाला.

ते जंगलातल्या झाडीत आले तेव्हा अस्वळ निश्वास सोडून म्हणाले—“नको रे बाबा या कावाची संगत !”

“अरे, त्याचे काही विचार नकोस. मी पळ सर उशीर केला असता तर त्याच्या घशात गेलो असतो.” बाघ म्हणाला.

“चंद्र पुन्हा उगवेल तो पर्यंत किती जणांची शिकार तो करील, कोण जाणे.” अस्वळ म्हणाले.

मौबलीला आपल्या मानेवर नसवून काळा बाघ विधाळा. मौबली तेवघ्या तेवघेच झोपला. अस्वलाने आणि काळ्या बाघाने त्याला गुहेत पोचता करून खांद्याच्या जबळ केव्हां झोपवले, ते देखील त्याला कळले ही बाही संकाय.

थावळद देवाचे ‘अयुध्य’ (अविध्य) प्रगर थार सतके त्या देवाची राजधानी राहिले आहे. तेथल्या देवळात प्राचीन काळाच्या राजांच्या अस्त्री सुरलेल्या आहेत. आज हे देवळा पूर्णपणे पडले आहे. १५१४ मध्ये हे ‘अयुध्य’ नगर बंदी शोकांनी छुटले.

